

بررسی رابطه بین کتاب‌خوانی و آسیب‌های

اجتماعی - فرهنگی

(نمونه موردی: شهر کرج)

مجری طرح: دکتر معصومه حسینی

سال ۱۳۹۸

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش

مقدمه	۶
طرح و بیان مسأله	۷
اهمیت و ضرورت پژوهش	۱۰
اهداف پژوهش	۱۱

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

فرهنگ	۱۳
توسعه فرهنگی	۱۶
نقش فرهنگ در توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی	۱۹
کتاب و کتابخوانی	۲۱
آسیب‌های اجتماعی	۲۸
پیشینه تحقیق	۳۵

فصل سوم: روش پژوهش و شیوه گردآوری اطلاعات

روش پژوهش	۴۳
جمعیت آماری، شیوه نمونه‌گیری و حجم نمونه	۴۳
ابزار گردآوری داده‌ها	۴۴
فنون تجزیه و تحلیل	۴۵
قلمرو تحقیق	۴۵
تعریف متغیرها	۴۵

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

مقدمه	۵۰
یافته‌های توصیفی	۵۰
یافته‌های استنباطی	۵۸

آزمون فرضیات ۶۲

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

مقدمه ۶۶

یافته‌ها ۶۶

تطبیق یافته‌ها با تحقیقات پیشین ۷۱

تبیین نظری یافته‌های تحقیق ۷۲

پیشنهادات تحقیق ۷۳

منابع ۷۶

پیوست‌ها ۸۱

فهرست جداول

۴۶	جدول شماره ۱-۳
۴۶	جدول شماره ۲-۳
۴۷	جدول شماره ۳-۳
۴۸	جدول شماره ۴-۳
۴۸	جدول شماره ۵-۳
۵۰	جدول شماره ۱-۴
۵۱	جدول شماره ۲-۴
۵۱	جدول شماره ۳-۴
۵۲	جدول شماره ۴-۴
۵۲	جدول شماره ۵-۴
۵۳	جدول شماره ۶-۴
۵۳	جدول شماره ۷-۴
۵۴	جدول شماره ۸-۴
۵۴	جدول شماره ۹-۴
۵۵	جدول شماره ۱۰-۴
۵۵	جدول شماره ۱۱-۴
۵۶	جدول شماره ۱۲-۴
۵۶	جدول شماره ۱۳-۴
۵۷	جدول شماره ۱۴-۴
۵۸	جدول شماره ۱۵-۴
۵۹	جدول شماره ۱۶-۴

۵۹	جدول شماره ۴-۱۷
۶۰	جدول شماره ۴-۱۸
۶۱	جدول شماره ۴-۱۹
۶۱	جدول شماره ۴-۲۰
۶۲	جدول شماره ۴-۲۱
۶۳	جدول شماره ۴-۲۲
۶۳	جدول شماره ۴-۲۳
۶۴	جدول شماره ۴-۲۴

فصل اول

کلیات پژوهش

بی شک والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه، هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هر چند جامعه در ابعاد اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند باشد، پوچ و میان تهی است (حسن ملکی و همکاران، ۱۳۹۴).

مصرف فرهنگ خواه ناگاهانه و ناخواسته، این کارکرد اجتماعی را دارد که تفاوت‌های اجتماعی را مشروعیت می‌بخشد (فاضلی، ۱۳۸۲:۲۶۸). به عبارت دیگر به تعبیر بوردیو، مصرف کالاهای فرهنگی یکی از گویاترین شاخص‌ها برای بررسی موقعیت‌ها و شیوه‌های زندگی در میان گروه‌های اجتماعی است. گروه‌های اجتماعی تلاش می‌کنند که با برگزیدن و بروز رفتارهای خاص که بر سلیقه‌های فرهنگی و هنری خاصی نیز متکی هستند، خود را از دیگران متمایز کرده و بر بازتولید اجتماعی خویش را ممکن سازند (غیاثوند ۱۶:۱۳۹۰).

تحولات اساسی صورت گرفته در عرصه زندگی انسانها بیانگر آن است که سبک زندگی و نحوه گذران اوقات فراغت مردم تغییر یافته و به دنبال آن، مصرف کالاهای فرهنگی رشد و گسترش بسیاری در زندگی روزمره مردم پیدا کرده است. در این میان کتاب به عنوان یک کالای فرهنگی و کتاب‌خوانی به عنوان یک فعالیت فرهنگی از شاخص‌های مهم میزان مصرف فرهنگی هر جامعه به حساب می‌آید، چرا که افراد جامعه بخشی از اوقات فراغت خود را به افزایش دانش و بینش خود اختصاص می‌دهند و باعث بالندگی، رشد و تغییرات اساسی در جامعه می‌شوند (حسن ملکی و همکاران، ۱۳۹۴).

در این بررسی کتاب به عنوان یک کالای فرهنگی مورد نظر است که مانند هر کالای دیگری مورد مصرف قرار می‌گیرد و در پی آن به نوعی سبک مصرف منجر می‌گردد. هرچند وضعیت میزان کتاب‌خوانی در ایران از مباحثی است که با آمار و تحلیل‌های متناقضی روبرو است، ولی این نکته آشکار است که در جامعه ما بسیاری از افراد، بخشی از زمان فراغت خود را به مطالعه کتاب اختصاص می‌دهند که به نوبه خود مجموعه‌ای از رفتارها و کردارهای

فرهنگی به همراه ترجیحات و سلائق گوناگون را شکل می‌دهند که از آن می‌توان به عنوان مصرف کتاب یاد نمود که طبیعتاً بر شکل‌گیری آن منابع و عوامل مختلفی تاثیر گذارند.

از سویی آسیب‌شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که در قرن نوزدهم میلادی از علوم زیستی گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماری‌های عضوی و انحرافات اجتماعی قائل می‌شوند. با شکل‌گیری و رشد جامعه‌شناسی، این اصطلاح برای مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌های اجتماعی به کار گرفته شد. مسأله مربوط به آسیب‌های اجتماعی از دیر باز در جامعه بشری مورد توجه اندیشمندان بوده است. همزمان با گسترش انقلاب صنعتی و گسترش دامنه نیازمندی‌ها، محرومیت‌های ناشی از عدم امکان برآورده شدن خواسته‌ها و نیازهای زندگی موجب گسترش شدید و دامنه‌دار فساد، عصیان، تبهکاری، سرگردانی، دزدی و انحرافات جنسی و دیگر آسیب‌ها شده است (فتحی و فدوی، ۱۳۹۱). هر جامعه‌ای متناسب با شرایط خود، فرهنگ، رشد و انحطاط با انواعی از انحرافات، آسیب‌ها و مشکلات روبروست که تأثیر مخربی بر روی فرایند ترقی آن جامعه می‌گذارد. از آنجا که مصرف کتاب به عنوان یک کالای فرهنگی در ارتقای فرهنگ نقش داشته و فرهنگ، کارکردی ابزاری در توسعه دارد و الهام بخش هدف‌هایی است که به زندگی مان معنا می‌دهد نه تنها موجب رشد اقتصادی می‌شود بلکه اهداف دیگری چون انسجام اجتماعی را دنبال می‌نماید.

۱-۲- طرح و بیان مساله

بنا بر رویکردهای نظری استفاده از کتاب با هر انگیزه موجب تاثیرگذاری در بینش و رفتارهای اجتماعی فرد در جامعه می‌شود و در این صورت فرد می‌تواند به شناختی از مسایل و آسیب‌های اجتماعی دست یافته و در مواجهه با مسایل و آسیب‌های اجتماعی عاقلانه تصمیم بگیرد. واژه‌هایی مانند کجروی، جرم، انحراف و ... در حوزه جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی مطرح می‌شود. مسائل اجتماعی که جنبه آسیب شناختی پدیده اجتماعی است دارای یک تعریف جامع و فراگیر نیست، زیرا عناصر ذهنی و عینی زیادی در تعریف مسئله اجتماعی دخالت دارند. در برخی پژوهش‌های اجتماعی، کجروی به آنومی نزدیک می‌شود، آنومی در لغت به معنای بی‌هنجاری و بی‌قانونی

است (رفیع پور، ۱۳۸۷: ۹). پهنه وسیع آنومی به سرپیچی از قواعد و هنجارهای رسمی و غیررسمی معطوف است. منظور از هنجارهای رسمی، هنجارهای تعیین شده از جانب دولت و نیروی مافوق و منظور از هنجاریهای غیررسمی، هنجارهای تعیین شده در بین مردم است. بر این اساس آنومی به سرپیچی از هنجارها و به یک نوع آشفتگی اجتماعی تعریف می‌شود (رفیع پور، ۱۳۸۷: ۸۱). مفهوم انحراف یا کجروی شامل هرگونه رفتاری می‌شود که با هنجارهای اجتماعی هم‌نوايي ندارد و از نظر تعداد بسیاری از مردم قابل نکوهش است. از میان افراد نابهنجار کسی که رفتار نابهنجارش زودگذر نباشد و دیرگاهی دوام آورد کجرو یا منحرف نامیده می‌شود و رفتار او را انحراف اجتماعی یا کجروی اجتماعی می‌دانند (ستوده ۱۳۷۲: ۳۱). کجرفتاری از دیدگاه جامعه‌شناسی شامل هر رفتار غیرمعمول می‌شود و حتی بیماری روانی را نیز دربر می‌گیرد (ممتاز، ۱۳۸۷: ۹). بی‌نظمی و نابهنجاری در جامعه زمانی به وجود می‌آید که افراد به وظایف خود عمل نکنند و یا نسبت به وظایف خود آگاه نباشند. اساس نظم اجتماعی در این است که مردم بدانند دیگران از آن‌ها چه انتظاری دارند و بتوانند رفتار دیگران را در اغلب موارد پیش بینی کند (سخاوت، ۱۳۸۵: ۲).

انحراف با مسئله اجتماعی ارتباط تنگاتنگی دارد و اگر متغیرهای اثرگذار بر ایجاد و شکل‌گیری یک مسئله اجتماعی مورد دقت واقع شود، انحراف ناشی از آن قابل تشخیص و تعریف است. در تعریف مسئله اجتماعی، عناصر عینی و ذهنی دخالت دارند. این عناصر در ساختار اجتماعی، فرهنگ، پندارهای جامعه‌شناختی و ... قابل ردیابی هستند. ملاک و معیار جامعه برای اطلاق واژه منحرف یا کجرو به فرد، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی است، لذا فردی که بر خلاف آن معیارها عمل کند و در عمل خود پافشاری نماید، به طوری که موجب بی‌اخلاقی و ناهنجاری اجتماعی شود، از سوی اجتماع به عنوان منحرف و کجرو شناخته می‌شود و رفتار او در حوزه جامعه‌شناسی تحت عنوان انحراف اجتماعی یا کجروی اجتماعی مورد مطالعه و تبیین قرار می‌گیرد که اعتیاد، روسپیگری، انحرافات جنسی، سرقت، قاچاق، فرار از خانه، خودکشی و ... از جمله این انحرافات می‌باشد.

از نگاهی دیگر، آمارها نشان می‌دهد که میزان کتاب‌خوانی در کشور بسیار پایین است، این در حالی است که کتاب‌خوانی یکی از مهمترین شاخص‌های توسعه فرهنگی در جامعه است. با این حال کنشگران با انگیزه‌های متفاوتی به سمت کتاب می‌روند: کتاب با انگیزه افزایش سطح فرهنگ یا سرمایه فرهنگی و افزایش شناخت: کتاب‌خوانی کنش فرهنگی و مصرف فرهنگی در سطح بالا است که مستلزم تعامل ذهن و محیط و درگیری ذهن با فضای اجتماعی، فرهنگی و اجتماعی است به طوری که کنشگر در هنگام مطالعه کتاب یک کنشگر یا مخاطب فعال است. کتاب خواندن موجب ارتقاء سطح فرهنگ یا به تعبیر بوردیو (۱۹۸۹) سرمایه فرهنگی فرد می‌شود، کتاب‌خوانی شناخت افراد را افزایش می‌دهد، به این معنا که نگاه به زندگی را تغییر می‌دهد، خواسته‌های فرد منطقی‌تر می‌شود، بهتر می‌تواند مشکلات را حل کند، یا با آنها کنار بیاید، در نتیجه کمتر و دیرتر دچار چالش‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌شود (سولسو، ۱۳۸۱). کتاب‌خوانی با انگیزه گذران اوقات فراغت: اوقات فراغت تاثیر مستقیمی بر سلامت روانی و تاثیر غیرمستقیمی بر نشاط اجتماعی دارد. به طوری که اوقات فراغت نیازهای روانی نظیر انبساط خاطر، شادی و نشاط در جامعه ایجاد می‌کند و نیز استرس‌ها و فشارهای روحی ناشی از زندگی را کاهش می‌دهد (پورموسوی، ۱۳۹۰: ۱۳). هدف فراغت دستیابی به شادابی و نشاط و ارضای روحی-روانی می‌باشد. رابطه فراغت با شخصیت، یعنی فراغت باید پاسخگوی علاقه‌های شخصیتی افراد باشد (دومادزیه، ۱۳۸۱: ۱۵۰). کنشگر در هنگام مطالعه کتاب یک کنشگر یا مخاطب فعال است و احتمال سوژه شدگی کم است. در واقع مطالعه کتاب با انگیزه گذران اوقات فراغت، موجب افزایش سلامت روانی و نشاط اجتماعی و در نتیجه موجب کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌شود. کتاب‌خوانی با انگیزه آموزشی: کتاب‌خوانی با انگیزه آموزشی به دو صورت اجباری و مطالعه آزاد است. منظور از کتاب‌خوانی، مطالعه برای تکالیف درسی مدرسه و دانشگاه نیست و تاکید بر مطالعه آزاد است و مطالعه‌هایی مانند کتاب‌خوانی برای کنکور و گسترش این نوع مطالعه آسیب رسان است؛ به خاطر اینکه ترویج کتابهای آموزشی و کمک آموزشی عملاً "رونقی به وضعیت فرهنگی ما نمی‌دهد. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: یکی از آسیب‌های حوزه کتاب‌خوانی، فقدان سیر مطالعاتی است. ایشان بر این نکته تاکید دارند که باید برای کتاب‌خوان شدن افراد، سیر مطالعاتی وجود داشته باشد. یکی از دلایل کتاب‌خوان بودن مردم در ایام

پیروزی انقلاب و سالهای پیش‌تر از آن این بود که افراد در جریان‌های مختلف سیاسی سیر مطالعاتی داشتند و در یک سیر مطالعاتی بیش از چند ده عنوان را مطالعه می‌نمودند.

به طور کلی کتاب‌خوانی با هر انگیزه‌ای باشد به عنوان منشی است که در میدان فرهنگی انجام می‌گیرد و کسانی که در این میدان قرار می‌گیرند کمتر به سوی آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌روند. موضوع مطالعه در حال حاضر بررسی آسیب‌های اجتماعی و سیاسی است که در نتیجه‌ی مستقیم و غیرمستقیم فقر کتاب‌خوانی حاصل می‌شود. بنابراین مطالعه حاضر ضمن بررسی ارزش‌ها و نگرش‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اخلاقی در بین کنشگران فعال و غیرفعال حوزه کتاب‌خوانی، به بررسی اثربخشی کتاب‌خوانی بر کاهش آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌پردازد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی در راستای کاهش آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی یکی از سیاست‌ها و برنامه‌های نهادی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است، به طوری که وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی یادآور می‌شود: جوامعی که کتاب‌خوانی در آنها به عنوان یک فرهنگ درونی شده است، آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی کمتری دارند. اما در جوامعی که با کتاب فاصله دارند، آسیب‌های بیشتری دیده می‌شود. جامعه ایران برای عبور از چالش‌های فرهنگی و اجتماعی نیازمند بازگشت به کتاب و کتاب‌خوانی است. پژوهش حاضر از بعد نهادی اهمیت و ضرورت دارد چرا که با فهم اثربخشی کتاب‌خوانی بر کاهش آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی، می‌توان سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های راهبردی و کاربردی در این راستا انجام داد.

بی‌تردید توجه به رشد و توسعه کتاب و کتاب‌خوانی یکی از شاخص‌های توسعه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی یک جامعه به حساب می‌آید و توسعه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در جامعه موجب کاهش آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در بین کنشگران می‌شود. بنابراین کتاب‌خوانی ابزار انتزاعی برای کاهش آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است.

با این حال آمار دقیق از میزان مصرف کتاب، کتاب‌خوانی و نحوه اثربخشی کتاب‌خوانی بر توسعه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی و کاهش آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی وجود ندارد. یکی از دشواری‌هایی که مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی در بیشتر موارد با آن روبروست کمبود آمار مربوط به میزان مطالعه و علائق و نیازهای مطالعه‌ای کنشگران است که مانع برنامه‌ریزی برای توسعه کتاب‌خوانی می‌گردد. بنابراین دستیابی به آمار و اطلاعات دقیق در حوزه مربوطه از الزامات و ضروریات برای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به عنوان ذینفع تولید کننده کتاب و پیشگیری کننده آسیب‌های جامعه است.

۱-۴- اهداف پژوهش

مهمترین هدف مطالعه حاضر بررسی رابطه بین کتاب‌خوانی و آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی (یاس و ناامیدی نسبت به آینده، بی‌اعتمادی نسبت به جامعه، نگرش نسبت به آسیب‌های اجتماعی) است. با این حال مطالعه حاضر به منظور بررسی رابطه بین کتاب‌خوانی و آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در صدد دستیابی به اهداف زیر است:

- بررسی مطالعات پیشین در حوزه نقش کتاب‌خوانی در کاهش آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی
- بررسی ذائقه مطالعه (رمان، تاریخی، اجتماعی، سیاسی، مذهبی و ...) در بین شهروندان شهر کرج
- بررسی نقش جنسیت، تحصیلات، وضعیت تاهل و اشتغال بر میزان کتاب‌خوانی
- بررسی انگیزه‌های کتاب‌خوانی در بین شهروندان شهر کرج
- بررسی رابطه بین میزان کتاب‌خوانی و یاس و ناامیدی نسبت به آینده
- بررسی رابطه بین میزان کتاب‌خوانی و بی‌اعتمادی نسبت به جامعه
- بررسی رابطه بین میزان کتاب‌خوانی و شیوع آسیب‌های اجتماعی در بعد ارزشی و نگرشی
- بررسی رابطه بین میزان کتاب‌خوانی و شیوع آسیب‌های اجتماعی در بعد رفتاری

فصل دوم

مبانی نظری و

پیشینه تحقیق

۲-۱- فرهنگ

فرهنگ در معنای تخصصی به وجه نمادین و معنایی پدیده‌های اجتماعی دلالت دارد. هر پدیده اجتماعی حایز معنایی ذهنی و ارزشی است که وجه فرهنگی آن پدیده را تشکیل می‌دهد. به این ترتیب کلیه ارزش‌ها، الگوها، گرایش‌ها، نگرش‌ها و رویه‌های ذهنی و مفهومی در این برداشت جزئی از فرهنگ و خرده نظام فرهنگی جامعه به شمار می‌روند. غایت کارکردی فرهنگ در جامعه، معنادهی به همه‌ی پدیده‌های اجتماعی و به کل زندگی فردی و جمعی است. اعضای یک جامعه به یاری فرهنگ درمی‌یابند که هر پدیده چه معنایی دارد، معنای زندگی چیست؟ درست و غلط و خوب و بد کدام است؟ معیار و ملاک ارزیابی و ارزش‌دهی به رفتار و افکار و شخصیت‌ها و پدیده‌های اجتماعی چیست؟ و نیز فرهنگ است که تعیین می‌کند هر فرد یا گروه در موقعیت انتخاب اهداف و وسایل رسیدن به اهداف چه محدودیت‌هایی را بر تصمیم‌گیری خود اعمال کند و چه هدف و وسیله‌ای را برگزیند (صرامی، هندیانی، ۱۳۹۴).

وظیفه اساسی هر فرهنگ، پاسخگویی به مشکلات رایج و جاری جامعه است. مسلماً ارزش‌ها و رفتارهای اجتماعی که متناسب با شرایط (مشکلات) جامعه باشد می‌تواند پاسخگوی مشکلات موجود باشد. رسالت پاسخگویی فرهنگ به مشکلات موجود و متناسب بودن آن، شامل فعالیت‌های اقتصادی نیز می‌گردد. به بیان دیگر وظیفه اساسی هر فرهنگ علاوه بر پاسخگویی به مشکلات موجود جامعه، فعالیت‌ها و مسائل اقتصادی را نیز در بر می‌گیرد. با توجه به اهمیت بنیادین فرهنگ و نقش آن در جهان امروز و تأکید صاحب‌نظران و سازمان‌های فرهنگی در دهه‌های اخیر، و همچنین با توجه به خلاءهای اخلاقی و فرهنگی موجود، توسعه فرهنگی در دنیای کنونی ضروری و گریزناپذیر به نظر می‌رسد. به طوری که سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد "یونسکو" دهه پایانی قرن بیستم را دهه "فرهنگ" نامید و مقرر نمود که باید کشورهای عضو در این دهه، در پیشرفت و اعتلای فرهنگ

بکوشند و چنین وظیفه‌ای را بر عهده دولت و کمیسیون‌های ملی یونسکو در هر کشور نهاد (وثوقی و همکاران، ۱۳۹۱).

فرهنگ یک نظام معنایی است حاوی اجزای مادی و غیرمادی نسبتاً "مشترک بین اعضای یک گروه که از طریق یادگیری و تجربه کسب شده و با تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان‌ها سبب ارتقای کیفیت زندگی آنان می‌گردد. با این تعریف از فرهنگ می‌توان گفت فرهنگ سبب پیشرفت مادی و معنوی انسان‌ها، کرامت و شرافت انسان‌ها، آزادی متعهدانه انسان‌ها و عدالت محور بودن ابعاد گوناگون زندگی انسان‌ها می‌گردد. همچنان که دوپویه می‌نویسد: فرهنگ انسان را قادر می‌سازد درباره خودش غور و تعمق کند. این فرهنگ است که ما را موجوداتی انسانی، عقلایی و از نظر اخلاقی متعهد می‌سازد. به وسیله فرهنگ است که ما ارزش‌ها را از یکدیگر تفکیک می‌کنیم و به گزینش دست می‌زنیم. انسان، افکار و اندیشه‌های خود را از طریق فرهنگ بیان می‌کند و نسبت به خویشتن خویش آگاهی می‌یابد، اعمال خود را مورد تردید قرار می‌دهد و دستاوردهای خود را ارزیابی می‌کند و به صورت خستگی ناپذیری به تلاش برای یافتن نمادها، ویژگی‌های جدید آفرینش، آثاری که تعالی او را در پی دارد، اقدام می‌کند (دوپویه، ۱۳۷۴).

امروزه رسیدن به توسعه همه جانبه و پایدار، دغدغه اصلی کشورها و دولت‌هایشان است. از آنجایی که انسان موجودی فرهنگی است، زیربنای توسعه حقیقی و پایدار، دستیابی به توسعه فرهنگی است. تحولات تاریخ معاصر ایران به گونه‌ای رقم خورده است که اکنون در صحنه فرهنگی جامعه با طیف متکثری از فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های مختلف مواجه هستیم. وضعیت جهان امروز در بسیاری از جوامع خارجی نیز چنین است، اما تنها آن دسته از جوامع می‌توانند تنوعات فرهنگی موجود در مرز و بوم خود را در جهت همبستگی فرهنگی-اجتماعی مدیریت کنند که از طریق راهبردهای گوناگون اجتماعی، قادر به ساختن نوعی فرهنگ مشترک شده باشند. این دسته از جوامع دارای هسته فرهنگی مشترک هستند که قادر است تمام تنوعات فرهنگی موجود را زیر چتر خود گرد آورد. نبود این هسته فرهنگی، یا جوامع را به سمت بروز شکاف و گسست در میان خرده فرهنگ‌ها و گروه‌های

اجتماعی و به ناچار فروپاشی فرهنگی-اجتماعی سوق می‌دهد و یا به نزاع و تخاصمات دراز دامن و گاهی خونین میان خرده فرهنگ‌ها و گروه‌های اجتماعی متفاوت منجر می‌شود.

جامعه ایران در موقعیت کنونی در مرز قابل تأمل قرار دارد. نشانه‌های چندپارگی فرهنگی^۱ را بعضاً می‌توان در مناقشات و اختلاف نظرهای موضعی خرده فرهنگ‌ها در مسایل مختلف فرهنگی، سیاسی و اجتماعی ملاحظه کرد و از آن جا که فضای لازم برای گفتگوی متقابل خرده فرهنگ‌های مختلف و دستیابی به مفاهمه‌ای ملی کم رنگ است، شکاف میان این خرده فرهنگ‌ها عمیق‌تر و وسیع‌تر می‌شود؛ تعاملات اعضای متعلق به هر خرده فرهنگ بیش از پیش به تعاملات درون گروهی و ارتباط بیشتر با خودی‌ها محدود می‌شود و راه‌های ارتباطی میان خرده فرهنگ‌ها تنگ‌تر می‌شود و به سمت مسدود شدن پیش می‌رود.

این چندپارگی فرهنگی اثرات قوی مستقیم و غیرمستقیم بر گسترش آسیب‌های اجتماعی خواهد داشت. هسته فرهنگی مشترک هر جامعه الگوهای مشترک اندیشه و عمل را در اختیار اعضای جامعه قرار می‌دهد؛ الگوهایی که کم و بیش در مورد آنها اتفاق نظر و همدلی وجود دارد. تضعیف هسته فرهنگی مشترک، باعث رواج آشفتگی فرهنگی و متعاقب آن، در غیاب فرایندهای گفتگوی متقابل، درگیری خرده فرهنگ‌های مختلف بر سر اصول فرهنگی می‌شود. در این میان آنچه آسیب می‌بیند، اصل اخلاق اجتماعی است. با ادامه درگیری و فرسایش بیش از پیش ارزشهای مشترک، رفته رفته سامان اخلاقی جامعه فرو می‌پاشد و این موقعیتی است که در آن همه چیز مجاز خواهد شد (صرامی، حمید ۱۳۹۲). با توجه به تعریف یاد شده از فرهنگ، اکنون می‌توان به مفهوم توسعه فرهنگی پرداخت.

^۱ - Cultural pluralist

۲-۲- توسعه فرهنگی

توسعه فرهنگی مفهوم جدیدی در ادبیات توسعه است که نخستین بار در دهه هفتاد قرن بیستم از سوی یونسکو به وجود آمد و سپس به سرعت گسترش یافت. توسعه فرهنگی در کوتاه‌ترین زمان چنان اهمیت یافت که یونسکو سالهای ۱۹۸۸-۱۹۹۸ را دهه جهانی توسعه فرهنگی نام نهاد. مهمترین دلایل شکل‌گیری و اهمیت توسعه فرهنگی عبارتند از: آشکار شدن ابعاد منفی و مخرب توسعه اقتصادی، شکست و ناکامی تلاش‌های نوگرایانه‌ی کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه با الگوی توسعه غربی و بدون توجه به ساختارهای فرهنگی و اجتماعی خودی (ملکی و همکاران، ۱۳۹۴). توسعه فرهنگی عبارت است از: دگرگونی‌ای که از طریق تراکم برگشت‌ناپذیر عناصر فرهنگی در یک جامعه معین صورت می‌پذیرد و بر اثر آن، جامعه کنترل مؤثرتری را بر محیط طبیعی و اجتماعی اعمال می‌کند. مقصود از توسعه فرهنگی، ایجاد شرایط و امکانات مادی و معنوی مناسب برای افراد جامعه به منظور شناخت جایگاه آنان در رشد و افزایش علم و دانش و معرفت انسانها و همچنین آمادگی برای تحول و پیشرفت و پذیرش اصول کلی توسعه، نظیر قانون‌پذیری، نظم و انضباط، بهبود روابط اجتماعی و انسانی و افزایش توانایی‌های علمی، اخلاقی و معنوی برای همه‌ی افراد جامعه است (نظرپور، ۱۳۷۸). توسعه فرهنگی ارتقای خلاقیت و نوآوری، افزایش حجم مبادلات فرهنگی، تعمیق نگرش‌ها و تقویت هویت فرهنگی است و رابطه‌ی فرهنگ و توسعه، تعامل‌زا و متقابل در نظر گرفته می‌شود؛ به عبارتی فرهنگ موجد توسعه است (پهلوان، ۱۳۸۱).

توسعه فرهنگی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در چندین بند بیان شده است؛ از جمله طبق بند اول از اصل سوم، دولت موظف است محیط مساعد را برای رشد فضایل اخلاقی نظیر ایثار، فداکاری، برادری، اخوت، تعاون، راستی، درستی و شجاعت بر اساس ایمان و تقوا و مبارزه با همه مظاهر فساد و تباهی ایجاد کند. همچنین بند دوم از اصل سوم، یکی از وظایف دولت را ایجاد امکانات برای افزایش سطح آگاهی عمومی، در همه‌ی زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات، رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر برشمرده است. به علاوه در بند چهارم از اصل سوم، دولت موظف به تقویت روح بررسی و تتبع و ابتکار در همه‌ی زمینه‌های علمی، فنی، فرهنگی و اسلامی از

طریق تأسیس مراکز تحقیق و تشویق محققان شده است. بند "ب" از اصل دوم نیز آمده است، دولت موظف است زمینه‌های استفاده از علوم و فنون مورد نیاز و تجارب پیشرفته بشری را فراهم سازد و برای پیشبرد آنها تلاش جدی مبذول دارد (اخترشهر، ۱۳۸۶).

توسعه می‌بایست جامع باشد. یعنی در همه‌ی ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی باشد. توسعه می‌بایست ریشه فرهنگی داشته باشد، نرم‌افزارهای توسعه جامع که بخشی از آن توسعه است، خود باید فرهنگی باشد. یعنی ریشه در هویت دینی، تاریخی فرهنگ، زیست جهان و عقبه داشته باشد (افروغ، ۱۳۸۵).

توسعه فرهنگی که زیربنای توسعه اجتماعی و اقتصادی است، به اسباب و لوازم خاصی نیازمند است، از جمله می‌توان به فراهم آوردن امکانات مادی و معنوی و گسترش کتاب و کتاب‌خوانی به مثابه کلید اصلی دستیابی به توسعه فرهنگی اشاره کرد (عظیمی، ۱۳۷۱).

دو دهه تجربه کشورهای جهان سوم نشان داد که رشد اقتصادی زیربنای رشد سایر ابعاد جامعه نیست، و باید برای نشان دادن وضعیت جوامع از مفهوم جامع‌تر توسعه استفاده کرد. مفهوم توسعه علاوه بر وضعیت اقتصادی جوامع، میزان نابرابری، وضعیت نیروی انسانی، وضعیت اجتماعی و سیاسی جامعه را نیز مدنظر قرار می‌دهد؛ به طوری که وقتی کشوری توسعه یافته تلقی می‌شود که همه ابعاد گوناگون جامعه با هماهنگی لازم باهم ارتقاء پیدا کنند و در عین حال هم عدالت اجتماعی و اقتصادی و سیاسی در جامعه تحقق بیابد (پناهی، ۱۳۹۳).

مفهوم توسعه از قوه به فعل رسیدن هماهنگ توانایی‌های گوناگون جامعه را نشان می‌دهد و متکی بر رهیافتی نظام‌وار از جامعه است. بنابراین بهترین وضعیت برای یک جامعه آن است که ابعاد گوناگون نظام اجتماعی هماهنگ باهم رشد یابند، که به آن توسعه همه جانبه اطلاق می‌شود. به عبارت دیگر نمی‌توان به راحتی از توسعه یک بعد جامعه بدون در نظر گرفتن ابعاد دیگر آن صحبت کرد (هانتینگتون، ۱۳۷۹). از آنجا که فرایند توسعه نیاز به منابع گوناگون طبیعی غیرقابل جایگزینی و قابل جایگزینی دارد، بدون در نظر گرفتن کم و کیف آنها نمی‌تواند پایدار

باشد، و می تواند کند شده و یا متوقف گردد و یا سبب نابودی منابع کمیاب محیط زیست انسانها و موجودات دیگر گردد.

مفهوم توسعه پایدار مطرح شده، مفهومی که امروزه نشان دهنده نوع برتر توسعه است و نهادهای بین‌المللی این نوع توسعه را تجویز می‌کنند. به علاوه بعد فرهنگی توسعه نباید فراموش گردد و توسعه همه جانبه و پایدار یک کشور نه تنها باید با منابع گوناگون آن هماهنگ باشد، بلکه می‌باید مبتنی بر فرهنگ بومی کشور و منطقه نیز باشد تا بتواند پایدار و موفق باشد (پناهی، ۱۳۹۳).

توسعه فرهنگی با دو معنای کاملاً متفاوت به کار برده می‌شود: در یک معنا ترکیب توسعه فرهنگی ترکیب اضافی است؛ واژه فرهنگی مصاف الیه برای توسعه می‌باشد. در این صورت منظور همان توسعه کمی و کیفی فرهنگ و سیاست‌های مربوط است. پهلوان، (۱۳۷۸) به این معنی اشاره دارد وقتی می‌نویسد: هنگامی که از توسعه فرهنگی سخن می‌گوییم و قصد می‌کنیم که با گزینش‌های معینی امکانات دسترسی مردم به فرهنگ را فراهم بیاوریم، در عمل از نوعی فرهنگ که ویژه نخبگان است، دوری می‌جوئیم ولی می‌خواهیم قابلیت‌ها و شیوه‌هایی را بپرورانیم و بگسترانیم که متکی به مفهوم گسترده‌تر از فرهنگ باشد، یعنی فرهنگ را برای مردم عادی هر جامعه سازمان بدهیم و تدارک ببینیم، توسعه فرهنگی تمام مردمان را هدف می‌گیرد نه فقط نخبگان را. هدف توسعه فرهنگی فراهم آوردن اسباب دسترسی توده‌های مردم به فرهنگ و مشارکت آنان در زندگی فرهنگی است. بدین ترتیب دو عامل در اینجا اهمیت می‌یابد: دسترسی و مشارکت (پهلوان، ۱۳۷۸). با توجه به دو جنبه‌ی دسترسی و مشارکت در حوزه فرهنگ، در واقع توسعه فرهنگی یک فرایندی خواهد بود که در آن رشد و توسعه فرهنگی و رشد و تعالی انسانی همزمان و دست به دست هم قابل تحقق است، بدین سان انسان در تلاش برای توسعه فرهنگی، سبب رشد و تعالی و خودشکوفایی خودش می‌گردد.

اما در ترکیب دیگر توسعه فرهنگی، مفهوم فرهنگی صفت برای توسعه می‌باشد نه مضاف الیه. در نتیجه توسعه فرهنگی به این معنی است که توسعه باید فرهنگی باشد و ماهیت فرهنگی داشته باشد، یا توسعه باید مبتنی بر

فرهنگ باشد. به عبارت دیگر همه انواع توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی باید مبتنی بر فرهنگ باشد و ماهیت فرهنگی داشته باشد. با این رویکرد در ابتدای امر در دهه هفتاد توجه به بعد فرهنگی توسعه معطوف گردید، به این معنی که استفاده از داده‌های فرهنگی یکی از شرایط و عوامل اصلی موفقیت برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی متوازن است (پناهی، ۱۳۹۳).

با این نگرش، پیشنهاد شده در برنامه‌های توسعه اقتصادی به بعد فرهنگی آنها توجه داشته باشیم. یعنی باید به پیامدهای فرهنگی برنامه‌های توسعه اقتصادی توجه داشته باشیم که از الگوهای توسعه اقتصادی نامناسب، وارداتی و تخریب کننده فرهنگ و هویت مردم استفاده نشود؛ و هم به این معنی که فرهنگ سهم بسزایی در رشد اقتصادی دارد به طوری که بدون هماهنگی برنامه‌های توسعه اقتصادی با وضعیت و شرایط فرهنگی موجود جامعه، توسعه اقتصادی نمی‌تواند در بلندمدت موفق باشد

۲-۳- نقش فرهنگ در توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی

با این رویکرد به توسعه فرهنگی، نظام برنامه ریزی توسعه اقتصادی متحول می‌شود. زیرا که برنامه‌ریزی توسعه در هر بخش جامعه مستلزم توجه محوری به موضوع فرهنگ است، که فراتر از داشتن یک ضمیمه فرهنگی برای برنامه‌های توسعه می‌باشد، هرچند که همین هم با اهمیت تلقی نمی‌شود. زمانی که برنامه‌ای برای توسعه اقتصادی بخش ویژه‌ای طراحی می‌شود، باید به باورها، ارزش‌ها، هنجارها، نمادها و معناهایی که فعالیت اقتصادی موردنظر با آنها ارتباط دارد توجه شود، و مشخص شود که این نوع فعالیت اقتصادی در جامعه هدف چه معنایی دارد، چه میزان هماهنگی با باورها و ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی مردم دارد، چه آسیب‌های احتمالی ممکن است به فرهنگ موجود محل یا منطقه یا کشور بزند، و یا چگونه می‌توان از باورها و ارزش‌ها و هنجارهای موجود جامعه برای زمینه‌سازی چنان توسعه‌ای بهره گرفت.

با این رویکرد، باید پذیرفت که دیگر هیچ فعالیت اقتصادی و تکنولوژی وارداتی عاری از بار فرهنگی نیست، و نسبت به فرهنگ خودی بی‌تفاوت و خنثی نمی‌باشد. به گفته پیسی ایدئولوژی، سازمان، فن و ابزار همه جنبه‌های

گوناگون فرهنگ یک جامعه را تشکیل می‌دهند و تکنولوژی، جنبه فرهنگی مهم و آثار فرهنگی مهمی دارد که تا کنون ما از آن غفلت کرده بودیم (پیسی، ۱۳۷۴). پیسی در مطالعات خود نشان می‌دهد که چگونه زمینه فرهنگی موجود در جایی سبب می‌شود که یک تکنولوژی، مانند تلمبه آب، در شرایطی به طور موفق و مؤثر مورد استفاده قرار گیرد، و در شرایط دیگری بلا استفاده باقی بماند و یا به محیط زیست و فرهنگ مورد قبول جامعه لطمه وارد کند. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که امروزه نقش فرهنگ در همه ابعاد توسعه اقتصادی به حدی بارز است که باید توسعه اقتصادی را بر پایه فرهنگی گذاشت.

وقتی نقش فرهنگ در توسعه اقتصادی روشن شود، در توسعه اجتماعی و سیاسی روشن‌تر خواهد بود. اما ابتدا لازم است اشاره ای به سابقه توسعه اجتماعی بشود، نشست توسعه اجتماعی ۱۹۹۵ سازمان ملل در شهر کپنهاگ نقطه عطفی در کاربرد رویکرد توسعه اجتماعی بود که در آن سران کشورهای شرکت کننده، خود را به اجرای یک برنامه عملی که طیف وسیعی از سنج‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی برای ریشه کنی فقر را در بر می‌گرفت، متعهد نمودند (United Nations, ۱۹۹۵). این اجلاس با تصویب بیانیه‌ای با عنوان بیانیه کپنهاگ، سران کشورهای عضو را به ۱۲ موضوع متعهد می‌کند، که ابعاد گوناگون توسعه اجتماعی را در بردارد، و ایران نیز آن را امضا کرده است. در این بیانیه وضعیت اسفناک کشورهای در حال توسعه درباره فقر و بیکاری، انزوای اجتماعی و مسائل گوناگون اجتماعی گوشزد شده و سران کشورها را متعهد می‌کند که برای آن‌ها و رفع نیازهای مادی و معنوی افراد، خانواده‌ها و اجتماعات چاره سازی کنند. برای این کار آن‌ها بر ضرورت توسعه اجتماعی متوازن توأم با عدالت اجتماعی و امنیت و تأمین حقوق و کرامت انسانی تأکید می‌کنند، تا توسعه پایدار محقق شود. برای تحقق چنین توسعه‌ای آن‌ها بر مشارکت فعال مردان و زنان در فرآیند توسعه تأکید می‌کنند. نگاه دقیق به تعهدات یاد شده، نشان می‌دهد که فرهنگ و مقوله‌های فرهنگی شامل توجه به ارزش‌های انسانی و اجتماعی از جمله عدالت و کرامت انسانی، مورد تأکید قرار گرفته است. در واقع توسعه‌ی اجتماعی به عنوان توسعه‌ای مردم محور، شهروند محور و مشارکت محور تلقی می‌شود که باید مبتنی بر ویژگی‌های فرهنگ محلی باشد.

توسعه اجتماعی نیز جنبه فرهنگی غلیظی دارد، و باید متکی بر ارزش‌های اجتماعی مورد قبول جامعه باشد. اگر به سه بعد افزایش ظرفیت‌های انسانی، نهادهای اجتماعی و توزیع عادلانه منابع و امکانات اجتماعی متمرکز شویم دیده می‌شود که افزایش ظرفیت‌های انسانی کاملاً ماهیت فرهنگی دارد، زیرا این کار با افزایش دانش، آگاهی، تعهد و مسئولیت‌پذیری و سایر ارزش‌های اجتماعی امکان‌پذیر است که همه ماهیت فرهنگی دارند. به جرات می‌توان گفت بدون توسعه فرهنگ امکان افزایش ظرفیت‌های انسانی وجود ندارد. افزایش ظرفیت نهادهای اجتماعی نیز ماهیت فرهنگی دارد. اساساً نهادهای اجتماعی خود جزء فرهنگ جامعه به حساب می‌آیند، و در قلمرو فرهنگی قرار می‌گیرند، به طوری که افزایش ظرفیت نهادهای اجتماعی هم مستقیم و غیرمستقیم نتیجه توسعه فرهنگی است و هم خود توسعه فرهنگی است. توزیع عادلانه منابع و امکانات اجتماعی بعد فرهنگی دارد، و مستلزم پذیرش اجتماعی ارزش‌های فرهنگی مانند: عدالت اجتماعی، رفاه جمعی، مسئولیت جمعی، برادری و اخوت انسانی، قانونمندی، و سایر ارزش‌های اجتماعی هم از جانب نخبگان و همه مردم عادی است، در غیر این صورت چنین اقداماتی نیاز به کاربرد خشونت دارد، که خود نافی توسعه اجتماعی است. بنابراین، توسعه اجتماعی ماهیتی فرهنگی داشته و مستلزم توسعه فرهنگی است، به طوری که بدون توسعه فرهنگی شاید به سختی بتوان شاهد توسعه اجتماعی بود.

۲-۴- کتاب و کتاب‌خوانی

کتاب دریچه‌ای است به سوی جهان شگفت‌انگیز علم و معرفت و مطالعه راهی است بسیار ساده و عملی برای پرورش استعدادهای خدادادی انسان و آموزش علوم و فنونی که او را در مسیر رشد و تکامل راهنمایی کند (غفاری، ۱۳۸۱: ۱۶). از طرف دیگر فرهنگ مجموعه‌ای از شیوه‌های تفکر، احساس و عمل است که کم و بیش مشخص است و توسط تعداد زیادی افراد فراگرفته می‌شود و بین آنها مشترک است و در شیوه عینی و نمادین به کار گرفته می‌شود، تا این اشخاص را به یک جمع خاص و متمایز مبدل سازد. تبیین این تعریف به ما امکان می‌دهد تا

خصوصیات اساسی را روشن کنیم که انسان شناسان و جامعه شناسان برای بازشناسی فرهنگ بر آن توافق دارند (اکبری، نصرالهی، ۱۳۹۵).

میزان توجه به مطالعه و کتاب‌خوانی نشانگر رشد فرهنگی و ملی هر کشور است. امروزه تعداد کتاب‌ها و نشریات منتشر شده‌ی هر کشور در طول سال، همچنین کتابخانه‌ها، کتاب‌خوان‌ها، نویسندگان، مترجمان و ناشران، معیار اساسی توسعه یافتگی جوامع مورد استفاده تلقی می‌گردد. همچنین بی‌توجهی به کتاب و کتاب‌خوانی یک بیماری فرهنگی و اجتماعی محسوب می‌شود که ناشی از فراگیر نشدن فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی در بین اقشار گوناگون مردم یک جامعه است و می‌تواند در درازمدت، ضربه‌های جبران ناپذیری بر پیکره‌ی فرهنگ کشور وارد کند (کاربخش مراوری، ۱۳۷۸).

مطالعه و کتاب‌خوانی یکی از مؤلفه‌ها و شاخص‌های توسعه فرهنگی است و میزان توجه به کتاب و کتاب‌خوانی بیانگر رشد و تعالی فرهنگی جوامع به شمار می‌آید. پیشرفت کشورهای جهان، چه توسعه یافته و چه در حال توسعه، مبین این واقعیت است که بهبود وضع مطالعه و راه‌های صحیح و تسریع در این امر و درک بهتر و فهم مطالب یکی از اقدامات مهم آموزشی محسوب می‌شود. کتاب‌خوانی به منزله سیر در اندیشه‌های دیگران و گشودن پنجره‌ای به دنیای ناشناخته‌هاست. مطالعه، پنجره‌ای به سوی اندیشه‌ها، تجربه‌ها، آموخته‌ها و اندوخته‌هاست (محمدی و لطفی ۱۳۹۵). نقش محوری مطالعه و کتاب‌خوانی و ارزش ذاتی فرهنگ مکتوب و تأثیر انس و الفت جامعه با کتاب و لوازم مربوط به آن در پیشرفت و توسعه جامعه بر کسی پوشیده نیست. به همین دلیل آراسته شدن به فضایل اخلاقی، مقابله با انحرافات و انحرفات فکری و جلوگیری از خودباختگی در برابر بیگانگان در سطح جامعه در گرو افزایش آگاهی و دانش یکایک افراد جامعه است، که این مهم نیز ارتباط تنگاتنگی با درک ارزش و جایگاه کتاب و اهتمام به مطالعه دارد. مطالعه روش‌مند، مطالعه کتاب‌های مناسب و شناخت آفات و بازدارنده‌های مطالعه می‌تواند دغدغه ذهنی خانواده، اولیای مدرسه و صاحب نظران باشد (زارعی ۱۳۹۲).

در عادت افراد به مطالعه، نقش عواملی همچون خانواده (والدین)، مدرسه، کیفیت و کمیت کتاب‌های کودکان، سیاست فرهنگی و آموزشی، توسعه اقتصادی و اجتماعی و کمبود کتابخانه‌ها را نمی‌توان نادیده گرفت. نخریدن کتاب هم از مسائل فرهنگی مردم ایران است. فقر، وجود رسانه‌های متعدد و جدید، عدم آموزش صحیح، گرایش‌های شدید به فعالیت‌های اقتصادی، انفعالی عمل کردن رسانه‌های گروهی به خصوص صدا و سیما و از همه مهم‌تر ریشه‌دار نبودن فرهنگ کتاب‌خوانی در بین مردم ایران از دلایل عمده نخریدن کتاب و عدم گرایش به آن است. لازمه توسعه یک کشور، در تمام جنبه‌ها و زمینه‌ها، داشتن مردمی آگاه، باشعور و درایت و دارای فکر و اندیشه صحیح و درست است و این میسر نیست مگر با رواج فرهنگ مطالعه (اصغرنژاد، ۱۳۸۰).

امروزه انسان وارث بیست قرن تجربه علمی و فرهنگی است، در عصر حاضر تمام جوامع دنیا به سوی تحول گام برمی‌دارند و مقوله کتاب‌خوانی، دسترسی به اطلاعات و ترویج مطالعه از مؤلفه‌های اصلی دنیای جدید است (لستر، ۲۰۱۴). مطالعه و اطلاعات، عامل مهم توسعه و ایجاد فرهنگ محسوب می‌شوند و کم و کیف پیشرفت فرهنگی هر فرد و یا جامعه بستگی مستقیم به میزان خواندن و کیفیت آنچه می‌خوانند دارد. به عقیده بینسکی (۱۹۹۴) کتاب برای تعلیم و تربیت نوشته شده و نقش تعلیم و تربیت بی‌اندازه مهم است چون تعیین کننده سرنوشت قطعی زندگی بشری است و نیز برای رسیدن به رشد و شکوفایی علمی، فرهنگی و اقتصادی هیچ راهی به جز گسترش فرهنگ مطالعه و ایجاد عادت همگانی مستمر و هدفمند وجود ندارد. طبیعی است که برای نیل به این مقصود، کتابخانه‌های عمومی و ایجاد عادت به مطالعه در میان تمامی اقشار جامعه به خصوص زنان، بیش از پیش باید مورد توجه قرار گیرد (غفاری و هنرجو، ۱۳۹۷).

فرهنگ کتاب‌خوانی و مطالعه به عنوان یک عنصر اصلی در یادگیری باید والاترین جایگاه را در گستره‌های فردی و اجتماعی به ویژه در میان زنان دارا باشد. با وجود آنکه ایران کشوری فرهنگی محسوب می‌شود، همواره در گزارش‌های آماری به میزان پایین بودن سطح مطالعه در میان مردم و دفتر مطالعاتی اشاره شده است که یکی از عوامل اصلی آن بی‌توجهی به آموزش صحیح مطالعه و ایجاد انگیزه مطالعاتی است (رحمانی، ۱۳۸۴). هرچه سطح

بینش و آگاهی عمومی بیشتر باشد آن جامعه در پیشبرد اهداف ملی و فراملی خود موفق‌تر خواهد بود. یکی از مشکلاتی که در اکثر کشورهای جهان سوم و در حال توسعه وجود دارد پدیده فقر مطالعاتی است که تهدید بزرگی برای این کشورها به شمار می‌آید. برای کشوری چون ایران که در انحصار گذشته صاحب یکی از بزرگترین تمدن‌های جهانی قابل ستایش بوده است، جای تأسف است که هم اکنون شاهد بی‌رغبتی و بی‌توجهی به کتاب و کتاب‌خوانی باشد (معروف زاده ۱۳۸۹).

فرهنگ کتاب‌خوانی، موضوعی است که در همه جنبه‌های زندگی انسان به کار گرفته می‌شود. در همین زمینه، به زعم تفکر عده‌ای از محققان، فرهنگ خواندن به شدت به زمینه‌های ارتباطی سیاسی و اقتصادی متکی است. برخی دیگر بر جنبه‌های اجتماعی و عاطفی خواندن تأکید دارند، به ویژه خواندن به عنوان یک لذت که خود نمودی از یک فرهنگ کتاب‌خوانی است (استرانچر، جوهانسن، ۲۰۱۴). از آنجایی که دنیای امروز با پدیده‌ای به نام بحران فرهنگی مواجه است، گسترش فرهنگ مکتوب و ارتقای فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی یکی از اساسی‌ترین و مناسب‌ترین اقدام‌ها در جهت توسعه، رشد و تعمیق فرهنگ خودی و مقابله با تهاجم فرهنگی بیگانه است. بدین لحاظ امروزه یکی از معیارهای سنجش رشد فرهنگی ملت‌ها، میزان رغبت آنها به کتاب‌خوانی است، چراکه توسعه فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی هر جامعه‌ای نشان دهنده‌ی میزان انس و الفت افراد با ابزارها و اهرم‌های فرهنگی است (زارعی، ۱۳۹۲).

آمارهای مربوط به سطح مطالعه در کشور گویای رضایت بخش نبودن میزان مطالعه در گذشته است و در عین حال بیانگر میزان اهمیت این مسأله و موشکافی آن در عصر حاضر و نهایت اندیشیدن چاره‌ای برای حل این معضل است. امروزه توجه به کتاب و کتاب‌خوانی نشانگر رشد فرهنگی و ملی هر کشور است و تعداد کتاب‌ها و نشریه‌های منتشر شده‌ی هر کشور در سال، کتابخانه‌ها، کتاب‌خوان‌ها، نویسندگان، مترجمان و ناشران به عنوان معیارهای اساسی توسعه یافتگی کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرند. بنابراین گسترش فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، توسعه

کتابخانه‌ها و چاپ و انتشار کتاب و شیوه بهره‌گیری از این ابزار بی‌رقیب فرهنگی، ضرورت رشد و تعالی جامعه به سوی کمال است (باب الحوائجی، ۱۳۸۹).

تیچنر^۱ از روانشناسان معتقد است که بشر هر اندازه هم که رشد کند جایگزین مطلق برای کتاب نخواهد یافت. بنابراین کتابهای مدرن نیز کتاب هستند نه چیز دیگر، ولیکن عرضه آنها با ابزار جدید است مانند آموزشهای الکترونیک (خنفیر و همکاران، ۱۳۹۱). فنون کتابخوانی و ترویج فرهنگ مطالعه، عامل رشد اصول کلی رفتار و جلوگیری از بزهکاری (هرنیک ۱۹۸۷) شرط استقرار آموزه‌های خوب و مکتوب و تابعی از فرهنگ بالای مطالعه خصوصاً^۲ در سنین حساس نوجوانی و به طور طبیعی در سنین دبستانی است (خنفیر و همکاران، ۱۳۹۱).

اگرچه مصرف کتاب به شکل عام به عنوان بخشی از سبک زندگی است، ولی هر دو در تعامل باهم هستند و حتی مصرف کتاب جزئی از فعالیت‌های روزمره زندگی تلقی می‌شود. بنابراین، مطالعه این امر را در شناخت فرهنگ کتابخوانی در بین افراد مورد مطالعه یاری می‌رساند، چرا که از این طریق علاوه بر سنجش میزان کتابخوانی می‌توان به سلائق، انگیزه‌ها و گرایش‌های آنان پی برد.

مطالعه سبک‌های مصرف کتاب در بین افراد از سویی نیازها، مشکلات و مسایل آنها را مشخص نموده و موجب می‌گردد تا برنامه‌ریزان اجتماعی و فرهنگی در بهبود وضعیت کتاب و گسترش فرهنگ کتابخوانی تلاش نمایند. ازسوی دیگر این موضوع در دورانی که درصد بی‌سوادی در کشورهای مختلف بالا بود، پایه اساسی ترویج خواندن به شمار می‌رفت، اما پس از مدتی که نسبت بی‌سوادی کاهش یافت، خواندن به عنوان عنصر اصلی و آگاهی بخش در فرایند دموکراسی به شمار آمد. البته امروزه مردمی با سواد هستند که بتوانند آگاهانه در اجتماع زندگی کنند. بنابراین آزادی، شکوفایی و توسعه اجتماع افراد آن به عنوان ارزش‌های اساسی انسانی به شمار آمد. چنان که در

^۱ - Titchener Psychology

بیانیه ایفلا - یونسکو آمده است " ... از این طریق جامعه از شهروندانی با اطلاع برخوردار است که قادرند حقوق دموکراتیک خود را احیاء کنند و در جامعه نقشی فعال را ایفا نمایند ". (Grill, ۲۰۰۱: ۸۷)

خواندن (مطالعه) درمتون فارسی به عنوان یکی از شاخص های توسعه به شمار می آید (نادری و همکاران ۱۳۸۹، اشرقی ریزی ۱۳۸۳، اشرقی ریزی و کاظم پور ۱۳۸۸). این در حالیست که در واقع خواندن در شاخص های بین المللی، خود به تنهایی هیچ گاه از شاخص های توسعه به شمار نرفته است. به هر روی با توجه به قبول مطالعه به عنوان شاخص توسعه از سوی سیاست گذاران فرهنگی کشور، سرانه مطالعه به عنوان سنجش این شاخص مطرح شد. با طرح سرانه مطالعه به عنوان یک شاخص فرهنگی و نمود توسعه یافتگی، بحث های بسیاری پیرامون این قضیه شکل گرفت و آمار مختلفی از سوی سازمان های مختلف نظیر کتابخانه ملی، شورای فرهنگ عمومی، سازمان ملی جوانان و نهاد کتابخانه های عمومی ارائه شد. عمده بحث های پیرامون سرانه مطالعه، نه در فضای علمی بلکه در فضای ژورنالیستی است. از این روی اختلاف بسیاری در آمار ارائه شده وجود دارد. اختلاف آمار ارائه شده آن قدر زیاد است که یک نتیجه گیری قطعی وجود دارد و آن، این است که ابزار معتبر و مناسبی برای سنجش سرانه مطالعه در وضعیت فعلی وجود ندارد. خطر جدی برای این نوع آمارها در این است که از این آمارها در برنامه ریزی فرهنگی استفاده می شود (محبوب ۱۳۹۱: ۱۱۹-۱۱۸).

در واقع در دنیای پیشرفته امروز، انسان آگاه آخرین دانش و مهارت روز را می پذیرد. انسانی که آزاداندیش، پرتلاش و کوشا در کسب دانش و اطلاعات به هنگام، صحیح و به موقع است. بخش فرهنگی و اجتماعی هر جامعه از بخش های بنیادینی به شمار می آید که ساختار سایر بخش ها مانند اقتصاد و سیاست بر مبنای سازه های این بخش، طراحی و تدوین می گردد. در این میان، توسعه فرهنگی به مفهوم لغوی، وسعت بخشیدن به فرهنگ و در معنای گسترده و کاربردی، مهیا کردن تمامی شرایط برای همگامی با علوم روز با مشارکت تمام طبقات فرهنگی و اجتماعی است (حاجی میررحیمی، ۱۳۷۸: ۲۴). در زمینه گسترش این نوع توسعه، شاخص های متعددی اهمیت دارند که سطح دانش و آگاهی های عمومی و تخصصی افراد جامعه بیش از هر عاملی اهمیت دارد. در این بین،

سطح آگاهی‌های عمومی افراد جامعه با عنایت به ارزشمندی آن در بهبود و اصلاح امور فردی، اجتماعی و حتی به شکل غیرمستقیم در فعالیتهای اقتصادی و سیاسی، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

بر این اساس، مطالعه و کتابخوانی ابزار اصلی افزایش سطح آگاهی و دانش تک تک افراد جامعه است. در جامعه آماری مورد بررسی ایجاد موانع دشوار در مسیر رشد و نهادینه شدن فرهنگ عادت به مطالعه، رشد و توسعه سریع را با مشکلاتی مواجه ساخته است. به سبب عدم انجام پژوهش‌های علمی لازم برای شناسایی وضعیت موجود کتابخوانی و کشف عوامل موثر در این ساختار، انجام مطالعه‌ای پیرامون این مساله، ضروری دانسته شد. بی تردید فرهنگ هر جامعه‌ای بخشی از ارزشها و هنجارهای آن به حساب می‌آید که در شکل عینیت یافته آن به صورت کالاهای فرهنگی درآمده است که بایستی توسط افراد جامعه مورد مصرف قرار گیرد. در این مسیر کتاب به عنوان یک کالای فرهنگی و کتابخوانی به عنوان یک رفتار مصرفی توسط شهروندان در قالب مصرف کالاهای فرهنگی مورد مطالعه و تحلیل قرار می‌گیرد. زیرا که مصرف به معنای عام و مصرف فرهنگی در معنای خاص با سبک زندگی ارتباط دارد (غیاثوند، ۱۳۹۰: ۳۲).

از دیدگاه محتوایی، کتاب رسانه ای است که اطلاعات را منتقل می‌کند. بنابراین به هر رسانه‌ای که حاوی مطالبی باشد و آن را منتقل کند می‌توان کتاب اطلاق کرد. بر این مبنا، کتاب رسانه‌ای گروهی است که در آن مطالبی ضبط شده و قابل استفاده باشد و بازیابی مطالب آن به زمان و مکان محدود نباشد (ابرامی، ۱۳۷۹: ۲۷).

همچنین می‌توان مطالعه را بررسی عمیق و همه جانبه یک مقوله دانست، به طوری که بخشی از حواس آدمی یا تمامی آن در این امر مشارکت داشته باشد. به عبارت دیگر، مطالعه فرآیندی است که به منظور دریافت اطلاعات، توجه دقیق، تجربه و تحقیق درباره هر موضوع، رویداد و پدیده با به کارگیری ذهن صورت می‌گیرد و شامل خوب دیدن، خوب شنیدن، لمس کردن، چشیدن، تجربه کردن، پرسش کردن و جست و جوی پاسخ‌ها می‌شود (قزل‌ایاغ، ۱۳۸۳: ۲۱). بنابراین خواندن می‌تواند زیرمجموعه مطالعه باشد. عملی که در آن دیدن، شناسایی علائم نوشتاری، تبدیل علائم نوشتاری به صوتی، درک مجموعه علائم و آواها و در نتیجه درک معنا از آن حاصل می‌شود.

اما این درک بی هدف صورت نمی‌گیرد و خواننده گاه به قصد آموختن و گاه با هدف آگاه شدن و در جایی نیز به قصد لذت بردن و پرکردن اوقات فراغت به آن روی می‌آورد که هر سه می‌تواند باهم همراه باشد. خواندن به قصد لذت بردن نیز می‌تواند آموزنده هم باشد. زمانی که فرد به قصد آموختن و آگاه شدن می‌خواند، می‌تواند از فرایند آن لذت ببرد. مهم آن است که در هر لحظه برای خواندن، یک دلیل اصلی وجود دارد و ممکن است دلایل دیگر نیز خود به خود از فرآیند آن حاصل شوند. بایستی ذکر نمود که سبک مصرف کتاب به مطالعه هنجارها، ترجیحات و رفتارهای کتاب‌خوانی افراد توجه دارد که از رویی منجر به کاستن تنوع و گوناگونی رفتارهای مرتبط با کتاب‌خوانی می‌شود و از سوی دیگر بر دسته بندی افراد با زمینه‌ها و شیوه‌های مطالعه کردن ارتباط پیدا می‌کند (غیاثوند، ۳۷: ۱۳۹۰).

همچنین مطالعه جزء نیازهای اجتماعی انسان است. آدمی به وسیله مطالعه می‌تواند با اندیشه‌های دیگران ارتباط برقرار نماید و از دستاوردهای علمی و ادبی دیگران بهره‌مند شود. اهداف و انگیزه‌های مطالعه در فرهنگ‌های مختلف متفاوت است. استیگر انگیزه‌های مطالعه را شامل مواردی چون عادت و وظیفه، گذراندن وقت، آگاهی از مسائل جاری، نیاز زندگی روزمره، افزایش میزان علایق و سرگرمی‌ها، ارضای علائق ذوقی و حرفه‌ای و وسعت بخشیدن به این نوع علائق، ارضای نیازهای شخصی، ارضای نیازهای اجتماعی-شهری به عنوان یک شهروند، رشد عمومی از جمله ارتقای سطح فرهنگی، ارضای نیازهای مبرم فکری و ارضای نیازهای مبرم روحی و معنوی می‌داند (استیگر، ۱۳۷۰).

۲-۵- آسیب اجتماعی

در ادبیات جامعه‌شناسی، از مفهوم سبک زندگی دو برداشت و دو گونه مفهوم سازی متفاوت به عمل آمده است. در فرمول بندی نخست که سابقه آن به دهه ۱۹۲۰ بر می‌گردد، سبک زندگی، معرف ثروت و موقعیت اجتماعی افراد و غالباً "به عنوان شاخصی برای تعیین طبقه اجتماعی آنها به کار رفته است. در شکل دوم، سبک زندگی، نه راهی برای تعیین طبقه اجتماعی، بلکه شکل نوینی دانسته می‌شود که تنها در متن تغییرات فرهنگی مدرنیتی و

رشد فرهنگ مصرف گرایی معنا می‌یابد. در این معنا، سبک زندگی راهی برای تعریف ارزشها و نگرشها و رفتارهای افراد است که اهمیت آن برای تحلیل‌های اجتماعی روز به روز افزایش می‌یابد (نیازی و مقدم، ۱۳۹۴).

مفهوم آسیب اجتماعی، ابتدا در حدود ۹۰ سال پیش در نوشته‌های ساترلند^۱ در مورد کارمندان یقه سفید مطرح شد. ساترلند در مقاله‌ای توصیفی از نظام اداری در ایالات متحده آمریکا بیان می‌دارد که چگونه فعالیت‌های خلاف کارمندان، منجر به بروز اختلالاتی در کل نظام اداری می‌شود (Portney ۲۰۰۳). علوم اجتماعی در اثر مشابهت-سازی (قرون نوزدهم) میان کالبد انسانی و کالبد جامعه و بیماریهای عضوی و بحرانهای اجتماعی، واژه‌ای به نام آسیب اجتماعی را جهت مطالعه عوامل و ریشه‌های بی‌نظمی‌ها و بیماریهای اجتماعی پدید آورد (خسروپناه، ۱۳۸۸). آسیب‌های اجتماعی از جمله بی‌نظمی‌های اجتماعی می‌باشند که در زمینه‌های خاصی ایجاد شده، رشد یافته و نظم اجتماعی را به چالش می‌کشند (صدیق سروستانی، ۱۳۶۹). هرگاه در یک نظام اجتماعی، رفتاری به طور مشخص با هنجارهای اجتماعی تعارض پیدا کند که موجب کاهش یا از دست دادن کارایی و عملکرد مثبت فرد، خانواده یا گروه‌های اجتماعی شود، این پدیده به عنوان آسیب اجتماعی شناخته می‌شود (کمانی، ۱۳۸۴). آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد جمعی رسمی و غیررسمی جامعه، محل فعالیت کنش‌گران قرار نمی‌گیرد و در نتیجه با منع قانونی یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می‌گردد (عبداللهی ۱۳۹۱).

به طور کلی آسیب‌های اجتماعی واجد این ویژگی‌ها می‌باشند: تخصیص فضایی نابرابر منابع عادی، جمعی محیطی، جزئی و نسبی بودن (نصیری، ۱۳۷۹). از نظریه‌هایی که در این حوزه مطرح است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱- نظریه فشارهای ساختاری؛ که علل ناهنجاریهای روانی و اجتماعی را در ساختارهای اجتماعی جستجو می‌کند. از نظر این مکتب، ساختارهای اجتماعی، فشارهایی را به افراد وارد می‌کنند که فراتر از تحمل آنهاست و در اثر این فشارها به رفتارهایی روی می‌آورند که تطابقی با هنجارهای مورد تایید جامعه ندارند. ۲- نظریه کنترل؛ جرایم و

^۱ - Sutherland

انحرافات را نتیجه ضعف و نارسایی در نظام کنترل اجتماعی می‌داند، طبق این نظریه جامعه صنعتی مدرن، زمینه‌های زیادی را برای وسوسه و انحرافات فراهم کرده است؛ بنابراین اگر افراد احساس کنند که چنین کنترلی ضعیف است به سوی ناهنجاریها و انحرافات روی می‌آورند. در پیدایش انحرافات اجتماعی و رفتارهای ناهنجار و آسیب‌زا عوامل متعددی به عنوان عوامل پیدایش و زمینه‌ساز مؤثر هستند؛ مانند عوامل فردی، عوامل روانی، عوامل محیطی و عوامل اجتماعی که از آن جمله می‌توان به فرهنگ اشاره کرد (امیری و همکاران، ۱۳۹۲).

هر آسیب اجتماعی حاصل اختلال در عملکرد بهینه یک یا چند جزء از اجزای نظام جامعه است. بدین ترتیب بررسی آسیب‌های اجتماعی مستلزم شناسایی اجزای جامعه ایران و بررسی نقش و کارکرد آنها در برآوردن نیازهای فرد و جامعه خواهد بود.

شناسایی اجزای تشکیل دهنده نظام اجتماعی از طریق طبقه‌بندی‌های بسیاری، میسر شده است. یکی از معروف‌ترین و کاربردی‌ترین تقسیم‌بندی‌ها، تفکیک نظام اجتماعی به چهار خرده نظام اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. هدف خرده نظام اقتصادی در سطح کلان، رفع نیازهای مادی یک فرد یا یک گروه و طبقه اجتماعی نیست، اقتصاد بستری فراهم می‌کند که در آن افراد قادر باشند در قالب مقتضیات فرهنگی و اجتماعی جامعه، نیازهای مادی خود را به بهترین نحو ممکن برآورده سازند. عملکرد اقتصاد باید چنان باشد که همه افراد و گروه‌های اجتماعی تشکیل دهنده جامعه از سطح مطلوب مادی برخوردار شوند تا به این وسیله زمینه بقای کل نظام اجتماعی فراهم شود. به این ترتیب برخوردار نبودن گروه‌های کثیری از اعضای جامعه از سطح مطلوب زندگی مادی و اقتصادی یا آن چه در اصطلاح شکاف طبقاتی می‌نامیم، در هر جامعه گواهی بر اختلال و ناکارآمدی در عملکرد نظام اقتصادی است. این پدیده در جامعه ایران به ویژه ظرف سالهای اخیر مشهود بوده است و ما با افزایش بی‌رویه جماعت فقرا در مقابل شکل‌گیری گروه اندکی ثروتمند روبرو هستیم. نکته قابل توجه آن است که بخش‌های وسیعی از این ثروتمندان نیز از طریق رویه‌های نامشروع و مال‌اندوزی به ثروت هنگفت دست یافته‌اند. پول‌شویی، استفاده از رانت‌های دولتی، فساد اداری و به طور کلی فساد مالی در کنار سوداگری‌های ناسالم و

غیرمولد از جمله عوامل اساسی دستیابی بخش‌هایی از جامعه به ثروت و امکانات غیرعادی و رویایی بوده و همین امر نیز خود نشانه‌ای بر آشفتگی نظم اقتصادی جامعه است.

اختلال یا آشفتگی نظم اقتصادی به این معناست که رویه‌ها و بسترهای معمول و مشروع اقتصادی پیش بینی شده در نظام اقتصادی جامعه، برای برآوردن نیازهای مادی بخش‌های وسیعی از جامعه کافی و کارآمد نیست. در این حالت دو واکنش اجتماعی افراد در قبال این اختلال و آشفتگی اقتصادی قابل تصور است؛ آن دسته از افراد که از امکان استفاده از امکانات و رویه‌های نامشروع (همچون رانت‌های دولتی) برخوردار نیستند یا به دلایل اخلاقی-ارزشی نمی‌خواهند به چنین رویه‌هایی آلوده شوند، ناگزیر به ورطه فقر و تنگدستی افتاد. در مقابل بسیاری از افرادی که از امکان بهره‌مندی از راههای نامشروع کسب ثروت برخوردارند و در عین حال راههای مشروع مال‌اندوزی را مسدود یا پرخطر می‌بینند، با دست یازیدن به فساد مالی یا فعالیت غیرمولد مالی، خود را وارد دایره طبقات ثروتمند خواهند کرد. نتیجه این فرایند چیزی جز افزایش تصاعدی آشفتگی اقتصادی در جامعه نخواهد بود.

نتیجه چنین وضعی به طور طبیعی افزایش قابل توجه آسیب‌های اجتماعی خواهد بود. فقر یا اوضاع نامساعد مادی، فرد را به دزدی، خشونت، زورگیری، فحشا و اعتیاد می‌کشاند و در سوی مقابل حصول ثروت نامشروع، اختلاس، رباخواری و فساد مالی و اداری را گسترش خواهد داد (صرامی، هندیانی، ۱۳۹۴).

به طور کلی بخش قابل توجهی از جامعه شناسان بر این باورند که جرایم، در نهایت با گسترش و بدل شدن به مسائل اجتماعی سد راه توسعه جامعه بشری هستند و کیفیت زندگی بشری را با دشواری روبرو می‌سازند. باید اظهار داشت که توسعه متوازن هنگامی حاصل می‌شود که رشد همراه با بهبود در کیفیت زندگی شامل کاهش در مسائل اجتماعی باشد. افزایش روند جرایم اجتماعی نه تنها مانعی برای دستیابی به توسعه همه جانبه است، بلکه مانعی در راه ایجاد جامعه‌ای متعادل در آینده خواهد بود. در حال حاضر جامعه ایران همچون سایر جوامع مدرن از یک طرف از زمینه‌های توانایی بخش برای تغییر مؤلفه‌های نامطلوب خود برخوردار است و از طرف دیگر با

کژی‌ها و بدقواره‌گی‌های جدی روبرو است. یکی از کژی‌ها تراکم جرایم در جامعه ایران است که توجه هر علاقه‌مند به سرنوشت ایران را به خود معطوف می‌کند. دل‌نگرانی جامعه درباره برخی از نارسایی‌ها و کمبودها در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاست، فرهنگ و اجتماع به گونه‌های مختلف، از جمله انعکاس وسیع و پردامنه در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و در مجامع عمومی و خصوصی و مقالات علمی‌گویای این واقعیت است که جامعه نسبت به بروز و ظهور آسیب‌های اجتماعی حساسیت دارد و این قبیل مشکلات، همواره بخش مهمی از افکار و گفت‌وگوهای عمومی جامعه را به خود اختصاص می‌دهند (یوسفی و اکبری، ۱۳۹۰).

با تمامی این اوصاف، در ایران با عنایت به عنصر اساسی سازمان دهنده نظام سیاسی که بر حول محور ارزش‌های دینی، اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی است، شیوع انحرافات اجتماعی و گسترده شدن آسیب‌های اجتماعی موجب نگرانی عمده نخبگان سیاسی و علمی جامعه شده است (محبوبی منش، ۱۳۹۰).

نظریه‌های مربوط به تبیین یا فهم مسائل اجتماعی متفاوت هستند: نظریه‌های کارکردگرایی ساختی، ستیز، تفسیری، سیستم‌ها، فمینیستی و غیره. مطالعات نشان می‌دهد که عوامل مهم مربوط به تبیین جرایم اجتماعی را می‌توان به دو مقوله عمده تقسیم نمود: عوامل شخصی و اجتماعی-ساختاری. مهمترین عوامل اجتماعی-ساختاری ذکر شده در تحقیقات مربوط به جرایم عواملی چون فقر، شرایط اقتصادی نظیر بیکاری، کمبود مسکن مناسب برای اقشار کم درآمد و ناکارآمدی نظام رفاه اجتماعی می‌باشد. این دو دسته عوامل (شخصی و اجتماعی-ساختاری) از جمله عوامل مهم موثر در ارتکاب جرایم و بروز آسیب‌های اجتماعی است که مبتنی بر دیدگاه‌های ایدئولوژیکی و نظریات متفاوت می‌باشد.

سیگل^۱ (۲۰۱۱) در یک تقسیم بندی کلی، نظریه‌های انحراف را به پنج دسته عمده تقسیم کرده است: نظریه‌های متمرکز بر فرد^۲ شامل نظریه‌های گزینش عقلانی و نظریه‌های خصلت‌ها، نظریه‌های ساخت اجتماعی^۳ شامل

^۱ -Siegle

^۲ - Focus on the individual

^۳ - Social structural Theories

نظریه‌های بی‌سازمانی اجتماعی، فشار و انحراف فرهنگی، نظریه‌های فرایند اجتماعی شامل نظریه‌های یادگیری، کنترل و برجسب، نظریه‌های ستیز و نظریه‌های ترکیبی. همچنین در تقسیم بندی دیگر نگاهی به پیشینه نظری موجود درباره رویکردها و روش‌های تحلیل و بررسی مسائل اجتماعی حاکی از آن است که دو پارادایم در پرداخت به این موضوعات وجود دارد (بست، ۲۰۰۴): ۱- پارادایم عینیت گرا: برای عینیت گرایان اندازه گیری، عینیت، تکرارپذیری، تعیین گستره، شیوع و بروز مسائل اجتماعی در رفتارهای بزهکارانه از اهمیت خاصی برخوردار بوده و تمایلی جدی به پرسیدن سوالاتی از جنس چرایی در آن مشاهده می‌شود. ۲- پارادایم ذهنیت گرا: برخلاف عینیت گرایان در رویکرد ذهنی نگر، آسیب‌های اجتماعی به عنوان شرایط مضر، ملال آور و مسأله‌دار بلکه به عنوان موضوعات یا محل‌هایی برای نگرانی قلمداد می‌شوند. نوع یا برداشتی خاص از رویکرد ذهنی نگر با عنوان برساخت گرایی اجتماعی در تحلیل مسائل اجتماعی (نگاه تعریفی نسبت به مسائل اجتماعی) برای اولین بار توسط اسپکتور و کیتسوز^۱ (۱۹۹۷) در کتابی با عنوان برخاست مسائل اجتماعی مطرح شده است. بسیاری بر این باورند که رویکرد برخاست‌گرایی، از دیدگاه‌های نظریه انگ زنی هاوارد بکر برخاسته است. به طور خلاصه در این رویکرد در پی فهم فرایند توسعه پدیده‌های اجتماعی در متن جامعه هستند و به طور مستمر فرایند خلق پدیده‌ها و مسائل اجتماعی، مشروعیت‌سازی و نهادینه‌سازی آن‌ها در جوامع بشری و نمایان شدن آن‌ها به مثابه قوانین، هنجارها و جرایم را مورد توجه قرار می‌دهند (اسپکتور و کیتسوز، ۲۰۰۸).

تعریف مسئله اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی خود مسئله ای است که به سادگی نمی‌توان در چند جمله خلاصه کرد. با این حال در یک برداشت کلی از مفهوم مسئله اجتماعی می‌توان گفت که آشفتگی‌های ناخواسته و اجتناب‌ناپذیر در جامعه، قربانی شدن مردم بر اثر محرومیت‌های تحمیلی از سوی نهادهای اجتماعی، بیماری‌های قابل درمان درمان نشده، اعمال خشونت‌هایی که از نظر اجتماعی نارواست و ... برداشت عامی از مسائل اجتماعی است که

^۱ - Spector & Kitsuse

چندان از مفهوم تکنیکی که جامعه‌شناسان به کار می‌برند دور نیست (مرتن، ۱۳۸۵، به نقل از حیدری و نصیری، ۱۳۹۴).

طبق تعریف ارل رابینگتن^۱ و مارتین واینبرگ^۲ (۱۳۹۲) آسیب اجتماعی وضعیت اظهار شده‌ای است که با ارزشهای شمار مهمی از مردم مغایرت دارد و معتقدند باید برای تغییر آن وضعیت اقدام کرد. لوزیک^۳ (۱۳۸۳) نیز مسئله اجتماعی را واجد چند ویژگی می‌داند: نشان دهنده چیزی اشتباه است، دشوار و جدی بودن، همیشه در تصور آن یک مقدار خوش بینی وجود دارد که می‌شود آن وضعیت را تغییر داد و این اعتقاد و جود داشته باشد که باید تغییر کند و تغییر آن منطقی است. آسیب‌های اجتماعی و روند فزاینده آن وضعیت نگران‌کننده‌ای را در کشور ایجاد کرده است. گرچه آمارهای دقیقی از همه آسیب‌های اجتماعی در دست نیست اما همین آمارها و تخمینهای موجود، از جدی بودن مسئله حکایت دارد. مجموعاً در بینش جامعه‌شناختی در تعیین انحرافات و کجروی‌ها روی چند نکته تأکید بیشتری می‌شود؛ یکی اجتماعی بودن این پدیده یعنی انحراف و جرم و دیگری نسبت آن است. انحرافات نسبی هستند به این دلیل که تابع زمان و مکانند زیرا چه بسا در زمانی ممکن است عملی قبیح و نابهنجار تعریف شود در حالیکه در زمان و مکان دیگر همان عمل اینگونه تعریف نشود یا حتی پسندیده تلقی گردد.

عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار انحرافی و بزهکاری گوناگون و متعددند از جمله وضعیت اقتصادی خانواده (فقر یا رفاه بیش از حد)، معاشرت با دوستان ناباب و ناصالح، بدون هدف در گذراندن اوقات فراغت، بیکاری، نوع شغل و میزان درآمد، رضایت و عدم رضایت شغلی، تجرد و تأهل، تراکم جمعیت، مهاجرت، بی‌عدالتی، مواد مخدر و اعتیاد و وسایل ارتباط جمعی از قبیل روزنامه‌ها، رادیو و تلویزیون و... همگی در ارتکاب جرم پیدایش و توسعه مفاسد و کجروی‌ها اثر قطعی دارند و فراگرد جامعه‌پذیری و اجتماعی در نحوه رفتار و سلوک فرد اثر تعیین‌کننده‌ای دارد.

^۱ .Earl Rubington

^۲ . Martin S.Weinberg

^۳ .Loseke

پسچیدگی رفتار آدمی به گونه ای است که نمی توان یک عامل را به عنوان عامل مسلط رفتار "بهنجار" تلقی کرد بلکه عوامل متعدد و منظومه‌ای از علل و عوامل مشکل و ارتباط متقابل با یکدیگر منجر به پیدایش "رفتار" می‌گردد. ارتباط متقابل فرد و جامعه و محیط پیرامونش و تعادل بین آنها در تکوین رفتار مؤثر می‌باشد. بدیهی است رفتار انحرافی نیز از چنین وضعیتی برخوردار بوده و مشمول همین شرایط خواهد بود.

براساس تئوری جامعه‌پذیری رفتار کجروی، ناشی از فرآیند یادگیری است و ضمن تعامل متقابل با افراد و گروه‌های اجتماعی و در یک جریان ارتباطی پدید می‌آید. هر جامعه‌ای مناسب با شرایط خود، فرهنگ، رشد و انحطاط خود با انواعی از انحرافات و مشکلات روبروست که تأثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی می‌تواند مسیر حرکت جامعه را به سوی ترقی و تعامل هموار سازد. بطوری که علاوه بر درک عمل آنها و جلوگیری از تداوم آن عمل با ارائه راه‌حلهایی به سلامت جامعه کمک نماید.

۲-۶- پیشینه

اصغر نژاد (۱۳۸۰) در مطالعه خود با عنوان بررسی کتاب و کتاب‌خوانی در ایران، اشاره می‌نماید کشور ما در مقایسه با کشورهای پیشرفته و حتی سایر کشورهای جهان سوم، پایین‌ترین سرانه را از نظر مطالعه و کتاب‌خوانی دارد. شمارگان هزار نسخه‌ای روزنامه‌ها در مقایسه با جمعیت باسواد حدوداً "۵۰ میلیونی، بسیار پایین و قابل تأمل است. همچنین فنون کتاب‌خوانی و ترویج فرهنگ مطالعه، عامل رشد اصول کلی رفتار و جلوگیری از بزهکاری (هرنیک ۱۹۸۷) شرط استقرار آموزه‌های خوب و مکتوب و تابعی از فرهنگ بالای مطالعه خصوصاً "در سنین حساس نوجوانی و به طور طبیعی در سنین دبستانی است (خنیفی و همکاران، ۱۳۹۱).

یافته‌های سالاری (۱۳۹۱) در پایان نامه دکترای خود که به واکاوی و تبیین عوامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه در ایران و ارائه مدل مناسب برای توسعه آن پرداخته است، نشان داد نظام آموزشی، خانواده، جامعه، کتابخانه، حوزه چاپ و نشر، فناوری اطلاعات، رسانه‌های گروهی و دولت، در فرهنگ مطالعه ایران تأثیرگذار بوده‌اند.

هوشمند (۱۳۸۹) در پژوهشی که به بررسی راهکارها و موانع توسعه و ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی در بین دانش آموزان پرداخته است، یافته‌ها نشان داد پایین بودن سطح سواد والدین، کاهش قدرت خرید خانواده و کم بها دادن والدین به مطالعه و کتاب‌خوانی، از جمله عوامل مهم در گرایش و رغبت نداشتن دانش آموزان به مطالعه و کتاب دانسته شده است.

فولادچنگ و لطیفیان (۱۳۸۷) در پژوهشی به بررسی نقش ادراک از بافت خانوادگی در خودگردانی، عادت‌های مطالعه، اطمینان به خود و ادراک از درس در دانش آموزان پرداختند، یافته‌ها نشان داد خانواده صمیمی، پیش بینی کننده‌ی معناداری از خودگردانی، عادات مطالعه، اعتماد عمومی به خود و ادراک از درس می‌باشد و بین خانواده دل نگران و عادات مطالعه، رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد.

قناویزچی و داورپناه (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی عوامل تسهیل کننده و بازدارنده مطالعه و نگرش به مطالعه و کتاب‌خوانی با الگوی انگیزشی مازلو" دریافتند که تمامی عوامل تسهیل کننده و بازدارنده مطالعه شامل بازیه‌های رایانه‌ای، نقش زیادی در تسهیل کنندگی و بازدارنده‌گی مطالعه و کتاب‌خوانی داشته‌اند و نیز زنان نسبت به مردان به طور معناداری به مطالعه و کتاب‌خوانی گرایش مثبت نشان می‌دهند.

نام کوان^۱ (۱۹۹۴) در پژوهشی که در نیجریه انجام داده، نشان داد که مردم نیجریه به طور متوسط برای موفقیت در امتحانات مطالعه می‌کنند و این تحقیق می‌افزاید که فقدان فرهنگ مطالعه در نیجریه از رشد کتابخانه‌ها می‌کاهد.

اوگان رامبی و آدیو^۲ (۱۹۹۵) در پژوهشی به بررسی عوامل تأثیرگذار بر عادت به مطالعه دانش آموزان دوره دبیرستان در کشور نیجریه پرداختند و یافته‌ها نشان داد سطح سواد والدین بر عادت مطالعه فرزندان تأثیرگذار است.

^۱ - Numkwn

^۲ - Ogun rombi & Adio

محمدی، قاضی میرسعید، کلبادی نژاد و پهلوان زاده (۱۳۹۶) به بررسی وضعیت مطالعه در میان مراجعان کتابخانه-های عمومی شهرستان سرپل ذهاب و تحلیل دلایل انگیزشی و بازدارنده مطالعه پرداختند، نتایج نشان داد که بین متغیرهای میزان مطالعه و نوع شغل، نوع سرگرمی، انگیزه مطالعه، روش تهیه کتاب، میزان درآمد و میزان پرداختن به کتاب ارتباط وجود دارد. در مقابل بین متغیرهای مطالعه و جنسیت، تأهل، سن، میزان تحصیلات و قیمت کتاب ارتباطی مشاهده نشد. در میان عوامل انگیزشی به مطالعه، خانواده با میانگین امتیاز ۳/۷۶ مهمترین نقش را دارد و افزایش رسانه‌ها با میانگین ۳/۶۶ مهمترین عامل بازدارنده مطالعه بود.

خنیفر، طاهری و سیار (۱۳۹۳) با مطالعه راهکارهای اجرایی ارتقای فرهنگ مطالعه در بین دانش آموزان به این نتیجه رسیدند که از دیدگاه خبرگان دانشگاهی "فرهنگ سازی مطالعه در دوره‌های سنی پایین و در جامعه مدارس" و "نشان دادن تأثیر مطالعه بر سایر یادگیری‌ها در برنامه آموزشی" بیشترین معناداری را داشتند. از دیدگاه اساتید وضعیت فرهنگ مطالعه در جامعه ۷۵/۵ درصد نامطلوب و از نظر دانشجویان ۹۰/۹ درصد نامطلوب بود. در ادامه این پژوهش آمده است که: در مجموع، بررسی پیشینه‌ها نشان می‌دهد مسائل اقتصادی، فرهنگی، آموزشی و اجتماعی-سیاسی مانع‌های عمده نشر کتاب در ایران قلمداد شده است (آذرنگ، ۱۳۸۳). از چند مورد شاخص می‌توان به نازل بودن سطح فرهنگ عمومی، نارسایی نظام آموزشی و تربیتی، گرانی قیمت کتاب نسبت به متوسط درآمد افراد، عدم توسعه کتابخانه‌های عمومی و ... اشاره کرد.

مرادمند (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی تطبیقی عوامل مشوق و بازدارنده مطالعه غیردرسی در بین دانشجویان دختر و پسر دانشگاه تربیت معلم آذربایجان پرداخت. نتایج نشان داد که عوامل بازدارنده مطالعه غیردرسی عبارت بودند از گرانی کتاب، عدم دسترسی به کتابهای مورد علاقه، حجم زیاد تکالیف دانشگاه، تماشای تلویزیون، نداشتن فرصت کافی برای مطالعه، ضعف تبلیغات در زمینه مطالعه، عادت نداشتن به مطالعه از دوران کودکی، کمبود کتابخانه‌های عمومی، بهادر ندادن مردم به علم، خوش بین نبودن به آینده، مشکلات اقتصادی، برنامه‌های تفریحی، استفاده از اینترنت، شمار پایین کتاب‌ها و بازیهای رایانه‌ای. عوامل مشوق مطالعه عبارت بودند از: داشتن عادت به

مطالعه از دوران کودکی، داشتن کتابخانه شخصی، توسعه مراکز کتاب‌خوانی، تشویق اساتید و اطرافیان، وجود کتابخانه در محل تحصیل و غیره می‌باشد.

قناویزچی و داورپناه (۱۳۹۳) در پژوهشی درباره بررسی عوامل تسهیل‌کننده و بازدارنده مطالعه، به این نتیجه رسیدند که زنان نسبت به مردان به طور معنی‌داری به مطالعه و کتاب‌خوانی گرایش مثبت دارند. همچنین افراد با مدرک تحصیلی لیسانس و بالاتر تفاوتی معنادار با افراد با مدرک تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان در گرایش به مطالعه از خود نشان دادند.

توماس (۲۰۰۹) در پژوهشی در رابطه با مطالعه آزاد در جامعه دانشگاهی به این نتیجه رسید که مطالعه غیردرسی نقش مهمی در موفقیت افراد دارد. میزان مطالعه در بین جامعه مورد بررسی که دانشجویان و اعضای هیأت علمی بودند روند رو به کاهش را نشان می‌دهد، که از مهمترین علل آن کاهش قدرت اقتصادی افراد و افزایش قیمت منابع اطلاعاتی و کاهش تبلیغ مؤثر در زمینه تشویق به مطالعه دانست.

سعادت و خانمحمدی (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان نقش اسلام در توسعه فرهنگی مهمترین دلایل شکل‌گیری و اهمیت توسعه فرهنگی را دعوت به تعقل، تأکید بر علم و اندیشه، پیوستگی میان دنیا و آخرت، تأکید بر نقش و اهمیت کار، حرمت اسراف و تبذیر، مذمت فقر، مبارزه با خرافات، باور به برخوردارگی از قدرت و عزت، اهمیت آزادی بیان و باور به تعامل فرهنگی و تأکید بر آن برمی‌شمارند.

دکتر احمد نادری در پژوهش خود با عنوان بررسی رابطه بین کتاب‌خوانی و آسیب‌های اجتماعی فرهنگی که در شهر تهران در سال ۱۳۹۶ انجام داد؛ نشان داد بین کتاب‌خوانی و آسیب‌های اجتماعی بیشتر در بعد ارزشی رابطه وجود دارد البته این رابطه چندان قوی نیست و می‌توان احتمال داد که متغیرها و عوامل دیگری در نگرش افراد جامعه موثرند. کتاب‌خوانی باعث می‌شود سطح سواد عمومی افراد جامعه افزایش یابد و در نتیجه نگاه به جامعه و مقولات اجتماعی و فرهنگی واقع‌بینانه‌تر شود. بنابراین می‌توان این نگاه عقلانی و واقع‌بینانه نسبت به جامعه و مسائل و مشکلات آن را می‌توان به سرمایه فرهنگی و افزایش سطح سواد جامعه نیز نسبت داد.

رفیع پور در تحقیقی تحت عنوان "آنومی یا آشفتگی اجتماعی، پژوهشی در زمینه پتانسیل آنومی در شهر تهران" به بررسی نابهنجاری‌های اجتماعی در شهر تهران پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عدم رعایت هنجارهای رسمی بسیار گسترده است ولی میزان رعایت هنجارهای غیررسمی بسیار بیشتر است. دیاگرام علی‌نهایی این تحقیق نشان می‌دهد که عواملی چون نابرابری اجتماعی، وضعیت اقتصادی، دستیابی به هدف، امید به آینده تحمل، ملاحظات اجتماعی و اعتماد اجتماعی بر نابهنجاری تاثیر دارد (رفیع پور، ۱۳۷۸).

سلیمانی نیا (۱۳۸۶) با مطالعه ۳۸۵ نوجوان ۱۴ تا ۱۹ ساله دبیرستانی در تهران دریافت که ۲۳/۳ درصد از دختران و ۴۰/۴ درصد از پسران که در مجموع ۱۲۰ نفر (۳۱/۲ درصد) از کل نوجوانان مورد بررسی را تشکیل می‌دادند در طول زندگی خود حداقل یک بار با میل خود و جه با زور درگیر رابطه جنسی شده‌اند.

اعتیاد به مواد مخدر یکی دیگر از مصادیق رفتارهای پرخطر در میان جوانان است. روند روزافزون مصرف آمفامین‌ها و اکستازی، امروزه در جوامع مختلف از جمله کشور ما ایران به یک نگرانی تبدیل شده است (دهقانی، ۱۳۸۳). دلایل متعددی برای افزایش مصرف این مواد و خطرات ناشی از آن وجود دارند که از جمله آسان بودن مصرف به دلیل عدم نیاز به سرنگ یا وسایل حرارتی و اطمینان از عدم انتقال بیماری‌های از راه خون، عدم اطلاع از اعتیاد به آن، کم رنگ شدن موانع فرهنگی در برابر سوء مصرف مواد مخدر در داخل خانواده، نیروزایی در ورزش، عدم تجارب کافی در این زمینه و معلوم نبودن روش‌های درمانی و عدم آگاهی به منظور مهار این مواد مخدر برای کاهش خطرات بهداشتی ناشی از مصرف این مواد (هریسون، ۲۰۰۱ و دهقانی، ۱۳۸۳).

حمید صرامی (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای با عنوان تحلیل وضعیت شیوع اعتیاد که با همکاری ستاد مبارزه با مواد مخدر نهاد ریاست جمهوری انجام گرفت؛ عنوان نمود اگر با رویکرد "نسلی" به آسیب‌های اجتماعی ایران بنگریم، سهم نسلی که در سالهای آغازین انقلاب پا به عرصه حیات گذاشت و اکنون بخش عمده جمعیت فعال کشور را تشکیل می‌دهند، تقریباً در تمامی شاخص‌ها نسبت به سایر نسلها بالاتر است. به گونه‌ای که بر اساس شیوع شناسی اعتیاد

سال ۱۳۹۰ در سطح کشور ۵۸ درصد معنادان در گروه سنی ۱۵ تا ۳۴ سال بوده و ۳۶ درصد معنادان در مقاطع تحصیلی کاردانی تا کارشناسی ارشد بوده‌اند.

افروغ در تحقیقی تحت عنوان "تمرکز فقر و خرده فرهنگ کجرو" به بررسی تاثیر زندگی در محلات فقیری بر شکل گیری خرده فرهنگ کجرو می‌پردازد. وی با استفاده از نظریه جامعه شناسان متقدمی چون زیمل، دورکیم، وبر و جامعه‌شناسان جدیدتری چون برگر، لاکمن، شوتز، رکس و مور، پال، کاستل و جان اوری چارچوب نظریه‌ای راشکل داد که در آن عوامل اقتصادی، سیاسی و زیستی-اجتماعی منجر به جدایگزینی فضایی می‌شود. جدایگزینی منجر به تمرکز فقر گردیده که تمرکز فقر به نوبه خود منجر به خرده فرهنگ کجرو و در نهایت رفتار کجرو می‌شود. خرده فرهنگ کجرو از دیدگاه وی ترکیبی از شاخص‌هایی چون: تمایل به ریسک کردن، خشن بودن، تقدیرگرا بودن، اولویت به نیازهای جسمانی، لاقیدی و بی بند و باری نسبت به تربیت فرزندان و آموزش‌های رسمی، غیرکلامی بودن در تربیت کودکان و برخورداری از واژگانی محدود با الفظی تحریک آمیز، بنده لحظه‌ها بودن و تعویق نینداختن خوشیهای لحظه‌ای به آینده و بی تفاوتی نسبت به کمبودها و نواقص محیطی بوده است. نتایج تحقیق نشان داد تفاوت معنی‌داری بین محلات مختلف از لحاظ وجود خرده فرهنگ کجرو در این مناطق وجود دارد (افروغ، ۱۳۷۷).

کارکردگرایان ساختی برای تعریف تأثیرات عناصر اجتماعی بر جامعه اصلاحات کارکردی و کژکارکردی را به کار می‌برند، اگر عناصر اجتماعی به ثبات جامعه کمک کند کارکردی و اگر ثبات جامعه را مختل کنند کژکارکردی هستند. از این دیدگاه، مسائل اجتماعی نتیجه نوعی بیماری در جامعه است. اگر بخشهایی از جامعه از جمله عناصر ساختاری و فرهنگی درست عمل نکنند بیماری حاصل خواهد شد.

در عرصه تحقیقات کلان می‌توان از تحقیق یوسفی و اکبری (۱۳۹۰) با عنوان تأملی جامعه شناختی در تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی ایران نام برد. محققان با بیان اینکه هر جامعه‌ای متناسب با شرایط اجتماعی و فرهنگی خود همواره با مسائل خاصی روبروست و تشخیص و تعیین اهمیت و اولویت این مسائل نیز با توجه به

اوضاع زمانی و مکانی هر جامعه‌ای می‌تواند متفاوت باشد؛ استدلال نموده‌اند که تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی در تمام جوامع یکسان نیست. محققان در این مقاله، در پی ارائه تحلیلی جامعه‌شناختی از ماهیت و اولویت مسائل اجتماعی در ایران بوده‌اند. برای این منظور، ابتدا ملاک‌های تشخیص و اولویت بندی مسائل اجتماعی از دیدگاه‌های مختلف بررسی شده و با تکیه بر رهیافت بر ساخت‌گرایی به بررسی اولویت مسائل اجتماعی از دیدگاه عامه مردم و نخبگان حاکم بر کشور پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مسائل اقتصادی دارای بالاترین اهمیت و اولویت در میان جامعه ایرانی است و پس از آن مسائل حوزه اجتماعی قرار دارد. بررسی ادراک مردم ایران از اهمیت و اولویت مسائل اجتماعی نشان می‌دهد که میان گروه‌های اجتماعی مختلف، به ویژه عامه مردم و نخبگان حاکم کشور، تفاوت چندانی وجود ندارد. همچنین اولویت بندی مسائل اجتماعی از سوی مردم با توجه به حوزه‌های اجتماعی مختلف از الگوی خاصی پیروی نمی‌کند. در نهایت نیز محققان یک الگوی تعامدی از شرایط عینی و ذهنی برای تشخیص اهمیت و اولویت مسائل اجتماعی در ایران پیشنهاد کرده‌اند.

فصل سوم

روش پژوهش و شیوه

گردآوری اطلاعات

۳-۱- روش پژوهش

نوع پژوهش توصیفی-تبیینی می‌باشد که پس از توصیف متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق به آزمون فرضیات با استفاده از تکنیک‌های مختلف آماری پرداخته می‌شود. در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده است. پیمایش عبارت است از جمع آوری داده‌ها و اطلاعات، که با طرح و نقشه به عنوان راهنمای عملی توصیف یا پیش‌بینی و یا به منظور تجزیه و تحلیل روابط بین برخی متغیرها، صورت می‌پذیرد. پیمایش معمولاً در مقیاس وسیع انجام می‌شود و نقطه مقابل تجربیات آزمایشگاهی است که هدف آن تمرکز بیشتر در مقیاس کوچک‌تر است. اطلاعات مورد نیاز پیمایش از طریق پرسشنامه، مصاحبه و ... فراهم می‌آید. پیمایش‌ها باید محدود به مطالعه پرسش‌هایی باشد که در واقع مردم قادرند به آن‌ها پاسخ دهند. از این رو مطالعات مذکور، بر نگرش‌ها، عقاید، پاره‌ای اطلاعات در مورد شرایط زندگی و مقولاتی که افراد را معین و متمایز می‌گرداند متمرکزند (بیکر، ۱۳۸۱).

۳-۲- جمعیت آماری، شیوه نمونه‌گیری و حجم نمونه

جامعه آماری این پژوهش، مجموع مردان و زنان ۱۸ تا ۶۵ ساله خانوارهای معمولی ساکن در منطقه کرج در سال ۱۳۹۸ است. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای استفاده شده است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران محاسبه شده است. در زیر این فرمول و نحوه محاسبه آمده است:

$$n = \frac{z^2 p(1-p)}{(rp)^2} = \frac{z^2}{r^2} \cdot \frac{1-p}{p}$$

با در نظر گرفتن $p=50$ و $z=0,9$ اندازه نمونه برابر ۳۸۴ به دست می‌آید. با در نظر گرفتن این مساله که ممکن است در مراحل نمونه‌گیری با خطاهای مختلفی روبرو شویم نمونه نهایی برابر ۴۰۰ در نظر گرفته می‌شود.

در مرحله بعد در داخل شهر چندین بلوک انتخاب شده و داخل هر بلوک ۱۰ خانوار (و به تبع آن ۱۰ فرد پاسخگو) انتخاب گردید. برای انتخاب بلوک‌ها از روش نمونه‌گیری با احتمال‌های نابرابر یا نمونه‌گیری با احتمال متناسب استفاده شد.

پس از مشخص شدن بلوک‌های نمونه، باید ۱۰ خانوار معمولی ساکن در بلوک مورد نظر مصاحبه می‌شدند. در این مرحله از شیوه نمونه‌گیری سیستماتیک استفاده شده است. لذا به شیوه نمونه‌گیری سیستماتیک، ابتدا تعداد زنگ‌های بلوک را بر عدد ۱۰ تقسیم کرده تا عدد فاصله‌ای به دست آید. بعد از به دست آوردن عدد فاصله‌ای یک عدد تصادفی به عنوان مبدأ نمونه‌گیری نیز انتخاب شد. با انتخاب شدن خانوارهای نمونه در هر بلوک، فرد پاسخگو از بین تمام افراد واجد شرایط پاسخگویی در آن خانوار انتخاب گردید. در این مرحله به شیوه نمونه‌گیری سهمیه‌ای عمل شده است. در این روش با آگاهی از اینکه توزیع سنی در کل شهر به صورت خاصی انجام گرفته است این توزیع در کلیه بلوک‌ها رعایت شده است، یعنی از پرسشگر خواسته شد پس از انتخاب خانوار به گونه‌ای پاسخگو را انتخاب نماید که در مجموع با رعایت جدولی که به او ارائه شده بود از کلیه رده‌ها و گروه‌های سنی و جنسی پاسخگو داشته باشیم.

۳-۳- ابزار گردآوری داده‌ها

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته توسط دکتر احمد نادری در پژوهش انجام شده در شهر تهران می‌باشد. با توجه به مطالعات گذشته به منظور سنجش میزان کتابخوانی و متغیرهای مستقل از سنجه‌های استاندارد استفاده شد. برای تأمین اعتبار و روایی پرسشنامه، بعد از تدوین اولیه پرسشنامه، نظرات خبرگان اخذ و اصلاحات احتمالی در پرسشنامه صورت پذیرفته است.

پرسشنامه نهایی در یک جلسه توجیهی برای پرسشگران تشریح گردید. در این جلسه، محتوای سوالات پرسشنامه به طور دقیق برای پرسشگران توسط پژوهشگر طرح توضیح داده و در مورد نحوه نمونه‌گیری و مصاحبه با نمونه‌های آماری توضیحات لازم به پرسشگران ارائه و در نهایت پرسشنامه از طریق مصاحبه تکمیل شد. با توجه به اینکه

یکی دیگر از اساسی‌ترین بخش‌های پژوهش، بخش گردآوری اطلاعات است، حصول اطمینان از سلامت داده‌ها و اطمینان خاطر پیدا کردن نسبت به اطلاعات گردآوری شده، نیازمند نظارت دقیق بود. در راستای این هدف، محقق و تیم پژوهش کنترل‌ها و نظارت‌های مختلفی را نسبت به عملکرد پرسشگران انجام داده است.

۳-۴- فنون تجزیه و تحلیل داده‌ها

واحد تحلیل فرد بود و در تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از نرم افزار SPSS استفاده گردید. در تحلیل داده‌ها، روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (روابط همبستگی) مورد استفاده محقق قرار گرفته است.

۳-۵- قلمرو تحقیق (از نظر زمانی و مکانی)

قلمرو سازمانی تحقیق وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌باشد، از نظر مکانی تحقیق حاضر در سطح شهر کرج و در سال ۱۳۹۸ انجام پذیرفته است.

۳-۶- تعریف متغیرها و سنجش پایایی آنها

رفتار کتاب‌خوانی: رفتار کتاب‌خوانی بیانگر هنجارها و کنش‌هایی است که منجر به فراهم آوردن شرایط و زمینه‌هایی برای مطالعه و علایق کتاب‌خوانی افراد می‌شود. در این خصوص محورهای زیر مورد سنجش قرار گرفته است:

میزان ساعات مطالعه: در پژوهش حاضر منظور از مطالعه، خواندن کتاب و متون غیر درسی است

انگیزه مطالعه: انگیزه مطالعه جهت و معنایی را که افراد از عمل مطالعه کتاب به دنبال آن هستند، نشان می‌دهد. چنانچه انگیزه افراد از مطالعه دربردارنده رفع نیاز آن‌ها و در راستای حل مشکلات آن‌ها به عنوان یک هدف اساسی باشد، می‌توان انگیزه مطالعه را کارکردی دانست. در مقابل چنانچه وسیله‌ای برای گذران اوقات فراغت باشد می‌توان از آن به عنوان مصرف غیر کارکردی یاد کرد.

قانون گریزی: دال بر حالتی است که فرد به رغم وجود تضمین برای رسیدن به خیر عمومی و خصوصی بلندمدت، و امکانات لازم برای به تعویق انداختن منفعت کوتاه مدت، به رعایت نظم هنجاری تعیین شده در قانون تمایلی ندارد.

جدول ۱-۳: تعریف عملیاتی شاخص قانون گریزی

ردیف	گویه‌ها
۱	آیا با گزاره "از قانونی که نامناسب باشد نباید اطاعت کرد" موافق هستید؟
۲	اگر یکی از اقوام شما رئیس اداره‌ای است و می‌تواند مشکل شما را در آن اداره از طریق غیرقانونی حل کند، احتمال دارد از او بخواهید کار شما را غیر قانونی انجام دهد؟

ناامیدی نسبت به آینده: ارزیابی منفی از آنچه را که فرد تمایل دارد و می‌خواهد که به وقوع بپیوندد.

جدول شماره ۲-۳: تعریف عملیاتی ناامیدی نسبت به آینده

ردیف	ارزیابی از آینده
۱	وضعیت رفاه و معیشت مردم
۲	پایبندی به ارزش‌های اخلاقی و دینی
۳	وضعیت جرم و آسیب‌های اجتماعی
۴	دسترسی به امکانات و کالاهای فرهنگی
آلفای کرونباخ ۰/۶۹	

بی‌اعتمادی نسبت به جامعه: بی‌اعتمادی حالتی است که فرد از رعایت شدن حقوق خود توسط دیگران مطمئن نیست و اطمینان ندارد که دیگران بر اساس اصول اخلاقی و ارزشهای مورد توافق با وی رفتار می‌کنند.

جدول شماره ۳-۳: تعریف عملیاتی متغیر بی‌اعتمادی نسبت به جامعه

ردیف	گویه‌ها
۱	روز به روز تعداد آدم‌های درستکار و راستگوی جامعه ما کمتر می‌شود
۲	ظاهر و باطن مردم جامعه ما یکی نیست
۳	به طور کلی هنگام بروز مشکلات نمی‌توان روی آشنایان و دوستان حساب کرد
آلفای کرونباخ ۰/۷۲	

شیوع آسیب‌های اجتماعی: شیوع آسیب‌های اجتماعی در دو بعد ارزشی و رفتاری مورد نظر می‌باشد. منظور از بعد ارزشی دیدگاه و نظر شهروندان در خصوص شیوع و رواج آسیب‌های اجتماعی در جامعه است و در بعد رفتاری میزان ارتکاب و انجام رفتارهای جامعه ستیز از سوی فرد است.

جدول شماره ۳-۴: تعریف عملیاتی متغیر شیوع آسیب‌های اجتماعی (ارزشی)

ردیف	دیدگاه مردم در خصوص شیوع آسیب‌های اجتماعی در جامعه
۱	دزدی و سرقت
۲	اعتیاد به مواد مخدر
۳	تبعیض و پارتی بازی
۴	گرانی و تورم
۵	بی‌بند و باری اخلاقی و جنسی
۶	فقر و بیکاری
۷	بی‌توجهی به ارزش‌های اخلاقی
آلفای کرونباخ ۰/۷۵	

جدول شماره ۳-۵: تعریف عملیاتی متغیر شیوع آسیب‌های اجتماعی (رفتاری)

ردیف	موارد
۱	در طول یکسال گذشته در مهمانی‌های نامتعارف و پارتی‌های مختلط شرکت کرده‌ام
۲	طی یک سال گذشته برخی کارها مثل آسیب رساندن به اموال عمومی، رد شدن از چراغ قرمز و ... را انجام داده‌ام
۳	در طول یکسال گذشته، به دلیل انجام اعمال خلاف قانون مورد تذکر و حتی مجازات قانونی قرار گرفته‌ام
۴	در طول یک سال گذشته با اطرافیان و هم محله‌ای‌هایم درگیری فیزیکی یا درگیری لفظی داشته‌ام
۵	برخی مواقع برای حفظ امنیت خود از وسایل سخت مانند چاقو استفاده می‌کنم
۶	در طول یکسال گذشته از مشروبات الکلی استفاده کرده‌ام
۷	سابقه استفاده از مواد مخدر و روان‌گردان‌ها را دارم

فصل چهارم

تجزیه و تحلیل

داده‌ها

۱-۴- مقدمه

تجزیه و تحلیل داده‌ها برای توصیف یا تبیین برای هر نوع پژوهشی از اهمیت خاصی برخوردار است. امروزه در بیشتر تحقیقاتی که متکی بر اطلاعات جمع‌آوری شده از موضوع مورد پژوهش می‌باشد؛ تجزیه و تحلیل اطلاعات از اصلی‌ترین و مهم‌ترین بخش‌های پژوهش محسوب می‌شود. داده‌های خام با استفاده از فنون آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و پس از پردازش به شکل اطلاعات در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌گیرند. در این فصل داده‌های پژوهش در دو بخش توصیف داده‌ها و آزمون‌های استنباطی داده‌ها، تجزیه و تحلیل شده تا شواهدی برای پاسخگویی به سؤال پژوهش فراهم شود.

۲-۴- یافته‌های توصیفی

جدول شماره ۱-۴ توزیع نمونه مورد مطالعه را بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان نشان می‌دهد. همانطور که جدول نشان می‌دهد، ۵۱/۶٪ از کل نمونه را مردان و بقیه را زنان تشکیل داده‌اند. بنابراین مردان با اختلافی جزئی، درصد بالاتری را به خود تخصیص داده‌اند.

جدول ۱-۴- توزیع پاسخ‌گویان بر حسب جنسیت

کل	زن	مرد	فراوانی / جنسیت
۳۱۰	۱۵۰	۱۶۰	فراوانی مطلق
٪۱۰۰	٪۴۸/۴	٪۵۱/۶	فراوانی نسبی

در جدول شماره ۴-۲- وضعیت تأهل پاسخ‌گویان نشان داده شده است. بر اساس داده‌های جدول، بیشترین درصد پاسخ‌گویان معادل ۵۵/۲٪ را افراد مجرد و کمترین فراوانی نسبی را افراد بدون همسر (مطلقه، همسر مرحوم) با تخصیص ۱/۶٪ تشکیل داده اند.

جدول ۴-۲- وضعیت تأهل پاسخ‌گویان

کلی	بدون همسر	مجرد	متأهل	فراوانی / وضعیت تأهل
۳۱۰	۵	۱۷۱	۱۳۴	فراوانی مطلق
٪۱۰۰	٪۱/۶	٪۵۵/۲	٪۴۳/۲	فراوانی نسبی

توزیع گروه بندی سنی پاسخ‌گویان نیز در جدول ۴-۳ ارائه شده است. بر اساس داده‌های این جدول، بالاترین فراوانی مربوط به پاسخ‌گویان با گروه سنی ۲۰ تا ۲۹ سال بوده که ۴۳/۹٪ از کل نمونه را شامل شده‌اند، بعد از ایشان افراد با گروه سنی ۳۰ تا ۳۹ سال قرار دارند. کمترین فراوانی نیز مربوط به پاسخ‌گویان با گروه سنی زیر ۲۰ سال بوده که درصد ایشان معادل ۶/۱٪ می باشد.

جدول ۴-۳- وضعیت توزیع پاسخ‌گویان در گروه های سنی

فراوانی / گروه سنی	زیر ۲۰ سال	۲۰ تا ۲۹ سال	۳۰ تا ۳۹ سال	۴۰ تا ۴۹ سال	۵۰ سال و بالاتر
فراوانی مطلق	۱۹	۱۳۶	۷۴	۵۵	۲۶
فراوانی نسبی	٪۶/۱	٪۴۳/۹	٪۲۳/۹	٪۱۷/۷	٪۸/۴

جدول ۴-۴ وضعیت تحصیلی پاسخ‌گویان را نشان داده است. بر اساس داده‌های این جدول، بالاترین فراوانی مربوط به مقطع تحصیلی کارشناسی می‌باشد که ۳۳/۹٪ از پاسخ‌گویان را شامل می‌شود. پس از آن پاسخ‌گویان با تحصیلات دیپلم قرار دارند که ۲۷/۱٪ را شامل شده‌اند. کمترین فراوانی نیز مربوط به مقطع تحصیلی دکتری با درصدی معادل ۲/۱٪ بوده است.

جدول ۴-۴- وضعیت توزیع میزان تحصیلات پاسخ‌گویان

وضعیت تحصیلات	زیر دیپلم	دیپلم	کاردانی	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری
فراوانی مطلق	۱۹	۸۴	۴۴	۱۰۵	۵۱	۷
فراوانی نسبی	۶/۱٪	۲۷/۱٪	۱۴/۲٪	۳۳/۹٪	۱۶/۵٪	۲/۳٪

وضعیت فعالیت پاسخ‌گویان نیز در جدول ۴-۵ ارائه شده است. داده‌های جدول نشان می‌دهد که بالاترین فراوانی مربوط به افراد با شغل آزاد بوده که ۴۹٪ نمونه را تشکیل داده‌اند. بعد از ایشان دانشجویان و کارمندان بخش دولتی هر کدام با تخصیص ۱۵/۵٪ از جمعیت در جایگاه بعدی قرار دارند. کمترین فراوانی نیز مربوط به بازنشستگان بوده است.

جدول ۴-۵- توزیع پاسخ‌گویان بر حسب وضعیت فعالیت

فراوانی / فعالیت	دانشجو	سرباز	دانش آموز	خانه دار	بیکار	شغل آزاد	کارمند خصوصی	کارمند دولتی	بازنشسته	سایر
مطلق	۴۸	۸	۶	۱۴	۹	۱۵۲	۲۰	۴۸	۳	۲
نسبی	۱۵/۵٪	۲/۶٪	۱/۹٪	۴/۵٪	۲/۹٪	۴۹٪	۶/۵٪	۱۵/۵٪	۱٪	۰/۶٪

جدول ۴-۶ نیز پاسخ‌گویان را بر حسب گروه‌های هزینه ماهیانه دسته بندی کرده است. بر اساس داده‌های جدول، بیشترین پاسخ‌گویان معادل ۵۹٪ از حجم نمونه، هزینه ماهیانه‌ای کمتر از ۲ میلیون تومان داشته‌اند. کمترین افراد نیز پاسخ‌گویان با هزینه بالای ۸ میلیون بوده‌اند که ۱٪ را تشکیل داده‌اند.

جدول ۴-۶- توزیع پاسخ‌گویان در گروه‌های هزینه ماهیانه

فراوانی / گروه‌های هزینه	کمتر از ۲ میلیون	بین ۲ تا ۵ میلیون	بین ۵ تا ۸ میلیون	بالتر از ۸ میلیون
فراوانی مطلق	۱۸۳	۹۸	۱۱	۳
فراوانی نسبی	۵۹٪	۳۱/۶٪	۳/۵٪	۱٪

توزیع پاسخ‌گویان بر حسب منطقه سکونت (مناطق شهرداری کرج) نیز در جدول ۴-۷ ارائه شده است. بر اساس داده‌های این جدول، منطقه ۵ شهرداری با تخصیص ۱۳/۲٪ از پاسخ‌گویان در جایگاه اول قرار دارد. منطقه ۶ شهرداری کرج نیز تنها با تخصیص ۷/۷٪ از پاسخ‌گویان، در پایین‌ترین جایگاه از حیث فراوانی قرار گرفته است.

جدول ۴-۷- توزیع پاسخ‌گویان بر حسب منطقه سکونت

فراوانی / منطقه	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵	منطقه ۶	منطقه ۷	منطقه ۸	منطقه ۹	منطقه ۱۰
مطلق	۲۲	۳۲	۲۷	۳۵	۴۱	۴	۳۳	۲۷	۳۹	۲۱
نسبی	۷/۱٪	۱۰/۳٪	۸/۷٪	۱۱/۳٪	۱۳/۲٪	۷/۷٪	۱۰/۶٪	۸/۷٪	۱۲/۶٪	۶/۸٪

جدول شماره ۴-۸ پاسخ پاسخگویان را به دو سوال «مطالعه کتاب‌های غیردرسی الکترونیکی و چاپی» نشان می‌دهد. در مورد کتاب‌های الکترونیکی، کسانی که پاسخ خیر دادند با ۵۷/۱٪، بیشترین افراد بوده‌اند. در مورد کتاب‌های چاپی نیز افراد با پاسخ بله با فراوانی معادل ۷۹/۴٪، بیشترین سهم را به خود تخصیص داده‌اند.

جدول ۴-۸ - پاسخ به پرسش مطالعه کتاب‌های غیردرسی الکترونیکی و چاپی

مطالعه کتاب غیردرسی چاپی			مطالعه کتاب غیردرسی الکترونیکی			فراوانی / پاسخ
بی پاسخ	بله	خیر	بی پاسخ	بله	خیر	
۰	۲۴۶	۶۴	۵	۱۲۸	۱۷۷	فراوانی مطلق
٪۰	٪۷۹/۴	٪۲۰/۶	٪۱/۶	٪۴۱/۳	٪۵۷/۱	فراوانی نسبی

توزیع پاسخ‌گویان بر حسب میزان مطالعه هفتگی کتاب‌های غیردرسی الکترونیکی و چاپی، در جدول ۴-۹ ارائه شده است. در مورد کتاب‌های الکترونیکی، افراد بدون مطالعه با درصدی معادل ۵۲/۳٪ بیشترین فراوانی را به خود تخصیص داده‌اند. این در حالیست که در مورد کتاب‌های چاپی، افراد با مطالعه هفتگی کمتر از یک ساعت با درصدی معادل ۳۶/۱٪، بالاترین فراوانی را برخوردار بوده‌اند.

جدول ۴-۹ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان مطالعه هفتگی کتاب‌های غیردرسی الکترونیکی و چاپی

مطالعه کتاب غیردرسی چاپی				مطالعه کتاب غیردرسی الکترونیکی				فراوانی / میزان مطالعه هفتگی
بدون مطالعه	بالاتر از ۳ ساعت	بین ۱ تا ۳ ساعت	کمتر از ۱ ساعت	بدون مطالعه	بالاتر از ۳ ساعت	بین ۱ تا ۳ ساعت	کمتر از ۱ ساعت	
۶۱	۷۵	۶۲	۱۱۲	۱۶۲	۴۷	۲۳	۷۸	فراوانی مطلق
٪۱۹/۷	٪۲۴/۲	٪۲۰	٪۳۶/۱	٪۵۲/۳	٪۱۵/۲	٪۷/۴	٪۲۵/۲	فراوانی نسبی

در جدول شماره ۴-۱۰ توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تعداد کتاب‌های مورد مطالعه در یک سال گذشته، ارائه شده است. بنا به داده‌های این جدول، افرادی که حداکثر ۵ کتاب مطالعه کرده‌اند با تخصیص ۵۹/۴٪ از کل نمونه، بیشترین افراد بوده‌اند. افرادی که بالاتر از ۱۰ کتاب را مطالعه کرده‌اند، با تخصیص ۶/۵٪ از نمونه کمترین افراد بوده‌اند.

جدول شماره ۴-۱۰- توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تعداد کتاب‌های مورد مطالعه در یک سال گذشته

فراوانی / تعداد کتاب	بدون مطالعه	حداکثر ۵ کتاب	بین ۵ تا ۱۰ کتاب	بالاتر از ۱۰ کتاب
فراوانی مطلق	۴۴	۱۸۴	۲۹	۲۰
فراوانی نسبی	٪۱۴/۲	٪۵۹/۴	٪۹/۴	٪۶/۵

در جدول شماره ۴-۱۱ توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تعداد صفحه کتاب مورد مطالعه در یک سال گذشته، ارائه شده است. بنا به داده‌های این جدول، افرادی که بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ صفحه کتاب خوانده‌اند، با ۳۳/۵٪ بیشترین افراد نمونه بوده‌اند. در حالی که افراد با مطالعه بالای ۲۰۰۰ صفحه با تخصیص ۳/۵٪ از نمونه، کمترین فراوانی را داشته‌اند.

جدول شماره ۴-۱۱- توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تعداد صفحه کتاب مورد مطالعه در یک سال گذشته

فراوانی / تعداد صفحه	کمتر از ۱۰۰ صفحه	بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ صفحه	بین ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ صفحه	بین ۱۰۰۰ تا ۲۰۰۰ صفحه	بالاتر از ۲۰۰۰ صفحه
فراوانی مطلق	۸۵	۱۰۴	۶۶	۴۴	۱۱
فراوانی نسبی	٪۲۷/۴	٪۳۳/۵	٪۲۱/۳	٪۱۴/۲	٪۳/۵

جدول شماره ۴-۱۲ توزیع پاسخ‌گویان را بر حسب اولویت مطالعاتی ایشان نشان می‌دهد. براساس داده‌های این جدول، بیشترین فراوانی مربوط به موضوعات فرهنگی با فراوانی ۲۹/۷٪ بوده است. کمترین فراوانی نیز مربوط به موضوعات تاریخی با مقداری معادل ۵/۲٪ بوده است.

جدول شماره ۴-۱۲- توزیع پاسخ‌گویان بر حسب اولویت مطالعاتی ایشان

فراوانی / اولویت مطالعاتی	علمی	فرهنگی	سیاسی - اجتماعی	تاریخی	آموزشی - سرگرمی
فراوانی مطلق	۴۸	۹۲	۴۰	۱۶	۵۳
فراوانی نسبی	٪۱۵/۵	٪۲۹/۷	٪۱۲/۹	٪۵/۲	٪۱۷/۱

توزیع پاسخ‌گویان بر حسب مهمترین انگیزه مطالعاتی نیز در جدول ۴-۱۳ ارائه شده است. بر اساس یافته‌های این جدول، گذران اوقات فراغت با ۲۱/۳٪ بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. پس از آن درک و فهم محیط اجتماعی با ۲۱٪ در جایگاه بعدی قرار دارد. کمترین فراوانی نیز با مقدار ۱/۹٪ مربوط به سایر انگیزه‌ها بوده است.

جدول ۴-۱۳- توزیع پاسخ‌گویان بر حسب مهمترین انگیزه مطالعاتی ایشان

فراوانی / مهمترین انگیزه	گذران اوقات فراغت	به اقتضای شغل و حرفه	درک و فهم محیط اجتماعی	تأکید دین و مذهب	افزایش مهارت‌های زندگی	آگاهی و دانش عمومی	بدون انگیزه مشخص	سایر
مطلق	۶۶	۳۲	۶۵	۹	۵۲	۵۱	۹	۶
نسبی	٪۲۱/۳	٪۱۰/۳	٪۲۱	٪۲/۹	٪۱۶/۸	٪۱۶/۵	٪۲/۹	٪۱/۹

آماره‌های توصیفی مربوط به متغیرهای اصلی تحقیق نیز در جدول ۴-۱۴ ارائه شده است. این آماره‌ها شامل میانگین، انحراف معیار، مینیمم و ماگزیمم پاسخ بوده‌اند. بالاترین مقدار میانگین مربوط به متغیر بی‌اعتمادی نسبت به جامعه و پایین‌ترین آن مربوط به بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی بوده است. بالاترین مقدار انحراف معیار مربوط به بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی و کمترین مقدار آن مربوط به ناامیدی نسبت به آینده بوده است. بالاترین مقدار ماگزیمم و پایین‌ترین مقدار مینیمم پاسخ نیز به ترتیب مربوط به متغیرهای بی‌اعتمادی به جامعه و میزان مطالعه بوده‌اند.

جدول ۴-۱۴- آماره‌های توصیفی مربوط به متغیرهای اصلی تحقیق

آماره / متغیر	میزان مطالعه	بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی	بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی	ناامیدی نسبت به آینده	بی‌اعتمادی به جامعه
میانگین	۱۲/۸۴	۲۱/۲۹	۹/۸۶	۱۰/۰۲	۲۹/۷۷
انحراف معیار	۲/۶۱	۶/۰۱	۳/۳۵	۲/۲۰	۴/۹۸
مینیمم	۶	۶	۷	۴	۷
ماگزیمم	۱۸	۳۰	۲۲	۱۲	۳۵

۳-۴- یافته های استنباطی

۱-۳-۴- یافته های زمینه ای

در جدول شماره ۴-۱۵، نتایج حاصل از آزمون ناپارامتریک فریدمن، برای تعیین میانگین رتبه متغیرهای اصلی در نزد پاسخ‌گویان ارائه شده است. داده‌های جدول نشان می‌دهد که بالاترین میانگین رتبه مربوط به بی‌اعتمادی نسبت به جامعه و پایین‌ترین آن متعلق به بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی بوده است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که مهمترین متغیر از دیدگاه پاسخ‌گویان به ترتیب بی‌اعتمادی نسبت به جامعه و بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی بوده‌اند. مقدار خی دو این آزمون برابر $370/30$ برآورد گردید و سطح معناداری معادل $0/00$ بدست آمد. این سطح معناداری ($Sig < 0/05$)، حاکی از معنادار بودن آزمون می‌باشد. معنی‌دار بودن آزمون فریدمن بدین معناست که رتبه بندی متغیرها از نظر پاسخ‌گویان بامعناست و ایشان رتبه بندی متفاوتی از متغیرهای اصلی تحقیق داشته‌اند.

جدول ۴-۱۵- نتایج حاصل از آزمون ناپارامتریک فریدمن در رتبه بندی متغیرهای اصلی تحقیق

متغیرها	میانگین رتبه	Chi-Square	df	سطح معناداری
میزان مطالعه	۲/۷۵	۳۷۰/۳۰	۴	۰/۰۰
بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی	۳/۸۷			
بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی	۱/۶۲			
ناامیدی نسبت به آینده	۱/۸۷			
بی‌اعتمادی نسبت به جامعه	۴/۸۸			

جدول شماره ۴-۱۶، نتایج آزمون مقایسه میانگین‌ها (T-Test) برای متغیر میزان مطالعه را بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان نشان می‌دهد. نتایج گزارش شده در این جدول نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین میانگین میزان مطالعه در بین مردان و زنان وجود ندارد. همچنین سطح معناداری این آزمون ($Sig > 0/05$) حاکی از عدم وجود رابطه معناداری بین جنسیت و میزان مطالعه می‌باشد.

جدول ۴-۱۶- نتایج آزمون مقایسه میانگین تی مستقل برای میزان مطالعه بر حسب جنسیت پاسخگویان

متغیر	جنسیت	میانگین	درجه آزادی	F	T	سطح معناداری
میزان مطالعه	مرد	۱۲/۸۶	۱۱۸/۳۳	۰/۷۵	۰/۸۷	۰/۹۳
	زن	۱۲/۸۲				

در جدول شماره ۴-۱۷، نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت تأهل پاسخ‌گویان ارائه شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که بین میانگین میزان مطالعه در بین طبقات مختلف تأهل، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($Sig < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه ای معنادار بین میزان مطالعه و وضعیت تأهل می‌باشد.

جدول ۴-۱۷- نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت تأهل

متغیر	گروه ها	میانگین	میانگین مربعات درون گروهی	میانگین مربعات برون گروهی	F	سطح معناداری
وضعیت تأهل	متأهل	۱۲	۶/۲۴	۴۲/۷۵	۶/۸۵	۰/۰۰
	مجرد	۱۳/۶۹				
	بدون همسر	۱۳				

در جدول شماره ۴-۱۸، نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت تحصیلی پاسخ‌گویان ارائه شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که بین میانگین میزان مطالعه در بین طبقات مختلف تحصیلی، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($Sig < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه ای معنادار بین میزان مطالعه و سطح تحصیلات می‌باشد.

جدول ۴-۱۸ - نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب سطح تحصیلات

متغیر	گروه ها	میانگین	میانگین مربعات درون گروهی	میانگین مربعات برون گروهی	F	سطح معناداری
سطح تحصیلات	زیر دیپلم	۱۱/۹۰	۵/۸۵	۲۹/۷۴	۵/۰۸	۰/۰۰
	دیپلم	۱۳/۰۶				
	فوق دیپلم	۱۱/۲۶				
	لیسانس	۱۲/۷۶				
	فوق لیسانس	۱۳/۴۱				
	دکتری	۱۸				

در جدول شماره ۴-۱۹، نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت فعالیت پاسخ‌گویان ارائه شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که بین میانگین میزان مطالعه در بین وضعیت‌های مختلف فعالیت، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($Sig < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه ای معنادار بین میزان مطالعه و وضعیت فعالیت می‌باشد.

جدول ۴-۱۹- نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت فعالیت پاسخ‌گویان

متغیر	گروه‌ها	میانگین	میانگین مربعات درون گروهی	میانگین مربعات برون گروهی	F	سطح معناداری
وضعیت فعالیت	دانشجو	۱۱/۵۳	۶/۳۱	۱۴/۶۸	۲/۲۷	۰/۰۲
	سرباز	۱۰				
	دانش آموز	۱۱				
	خانه دار	۱۱/۵۰				
	بیکار	۱۵				
	شغل آزاد	۱۳/۴۷				
	کارمند خصوصی	۱۱/۶۶				
	کارمند دولتی	۱۳/۳۳				
	بازنشسته	۱۱				

در جدول شماره ۴-۲۰، نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب هزینه ماهیانه پاسخ‌گویان ارائه شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که بین میانگین میزان مطالعه در طبقات مختلف هزینه، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($Sig < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه‌ای معنادار بین میزان مطالعه و میزان هزینه ماهیانه می‌باشد.

جدول ۴-۲۰- نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب هزینه ماهیانه پاسخ‌گویان

متغیر	گروه‌ها	میانگین	میانگین مربعات درون گروهی	میانگین مربعات برون گروهی	F	سطح معناداری
هزینه ماهیانه	کمتر از ۲ م.	۱۳/۳۹	۶/۶۷	۲۰/۱۸	۳/۰۲	۰/۰۳
	بین ۲ تا ۵ م.	۱۲/۰۶				
	بین ۵ تا ۸ م.	۱۴				
	بالاتر از ۸ م.	۱۱				

۴-۳-۲- آزمون فرضیات

فرضیه اول: بین میزان مطالعه شهروندان و بعد ارزشی - نگرشی آسیب های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

برای آزمودن این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۴-۲۱ ارائه شده است. نتایج نشان می دهد که سطح معناداری آزمون برابر ۰/۰۳ بوده و رابطه دو متغیر در سطح مطلوب کمتر از ۰/۰۵ معنادار است ($P < 0/05$). ضریب همبستگی این رابطه برابر ۰/۱۹ بدست آمده که حاکی از وجود رابطه ای مستقیم و معنادار بین دو متغیر است. به عبارتی هر چه میزان مطالعه شهروندان بالاتر باشد، بعد ارزشی آسیب های اجتماعی در نزد ایشان قوی تر است.

جدول ۴-۲۱- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین میزان مطالعه و بعد ارزشی آسیب های اجتماعی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب همبستگی	سطح معناداری
میزان مطالعه	بعد ارزشی آسیب های اجتماعی	۰/۱۹	*۰/۰۳

* معناداری در سطح کمتر از ۰/۰۵

فرضیه دوم: بین میزان مطالعه شهروندان و بعد رفتاری آسیب های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

برای آزمودن این فرضیه نیز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۴-۲۲ ارائه شده است. نتایج نشان می دهد که سطح معناداری آزمون برابر ۰/۴۴ بوده و لذا بین دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد ($Sig > 0/05$).

جدول ۴-۲۲- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین میزان مطالعه و بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب همبستگی	سطح معناداری
میزان مطالعه	بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی	-۰/۰۶	۰/۴۴

فرضیه سوم: بین میزان مطالعه شهروندان و ناامیدی آنها نسبت به آینده رابطه معناداری وجود دارد. مانند فرضیه‌های پیشین، برای آزمون این فرضیه نیز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۴-۲۳ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون برابر ۰/۱۰ بوده و لذا بین دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد ($\text{Sig} > 0/05$).

جدول ۴-۲۳- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین میزان مطالعه شهروندان و ناامیدی نسبت به آینده

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب همبستگی	سطح معناداری
میزان مطالعه	ناامیدی نسبت به آینده	-۰/۱۴	۰/۱۰

فرضیه چهارم: بین میزان مطالعه شهروندان و بی‌اعتمادی آنها نسبت به جامعه رابطه معناداری وجود دارد.

بار دیگر برای آزمون این فرضیه نیز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۴-۲۴ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون برابر ۰/۴۳ بوده و لذا بین دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد ($\text{Sig} > 0/05$).

جدول ۴-۲۴- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین میزان مطالعه شهروندان و بی اعتمادی نسبت به جامعه

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب همبستگی	سطح معناداری
میزان مطالعه	بی اعتمادی نسبت به جامعه	-۰/۰۷	۰/۴۳

فصل پنجم

بحث و نتیجه گیری

۱-۵- مقدمه

پژوهش حاضر به دنبال بررسی رابطه بین کتاب‌خوانی و آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در بین شهروندان شهر کرج بوده است. در عین حال دستیابی به الگوهای مطالعاتی، ذائقه کتاب‌خوانی، میزان مطالعه شهروندان و .. نیز مد نظر تحقیق بوده است. بدین منظور نمونه‌ای به حجم ۴۰۰ نفر از شهروندان شهر کرج، انتخاب شده و از بین پرسشنامه‌های تکمیل شده و کامل ۳۱۰ نفر مورد مطالعه قرار گرفتند. در این بخش ضمن مرور خلاصه‌ای از یافته‌های توصیفی و استنباطی تحقیق، پاسخ به پرسش‌های اصلی و آزمون فرضیات تحقیق، مروری بر تحقیقات پیشین و نیز پیشنهادهای در دو بخش شامل پیشنهادات مبتنی بر یافته‌های تحقیق و پیشنهادات برای پژوهش‌های آینده، ارائه شده است.

۵-۲- یافته‌ها

از بین ۳۱۰ شهروند مورد مطالعه در شهر کرج، ۵۱/۶٪ را مردان و بقیه را زنان تشکیل داده‌اند. از حیث وضعیت تأهل نیز، بیشترین درصد پاسخگویان معادل ۵۵/۲٪ را افراد مجرد و کمترین فراوانی نسبی را افراد بدون همسر (مطلقه، همسر مرحوم) با تخصیص ۱/۶٪ تشکیل داده‌اند. توزیع گروه بندی سنی پاسخ‌گویان نیز نشان داد که بالاترین فراوانی مربوط به پاسخ‌گویان با گروه سنی ۲۰ تا ۲۹ سال بوده که ۴۳/۹٪ از کل نمونه را شامل شده‌اند، بعد از ایشان افراد با گروه سنی ۳۰ تا ۳۹ سال قرار دارند. کمترین فراوانی نیز مربوط به پاسخ‌گویان با گروه سنی زیر ۲۰ سال بوده که درصد ایشان معادل ۶/۱٪ می‌باشد.

وضعیت تحصیلی پاسخ‌گویان نیز حاکی از آن بود که بالاترین فراوانی مربوط به مقطع تحصیلی کارشناسی می‌باشد که ۳۳/۹٪ از پاسخگویان را شامل می‌شود. پس از آن پاسخگویان با تحصیلات دیپلم قرار دارند که ۲۷/۱٪ را شامل شده‌اند. کمترین فراوانی نیز مربوط به مقطع تحصیلی دکتری با درصدی معادل ۲/۱٪ بوده است. بررسی وضعیت

فعالیت پاسخ‌گویان نیز نشان می‌دهد که بالاترین فراوانی مربوط به افراد با شغل آزاد بوده که ۴۹٪ نمونه را تشکیل داده‌اند. بعد از ایشان دانشجویان و کارمندان بخش دولتی هر کدام با تخصیص ۱۵/۵٪ از جمعیت در جایگاه بعدی قرار دارند. کمترین فراوانی نیز مربوط به بازنشستگان بوده است. توزیع پاسخ‌گویان بر حسب گروه‌های هزینه ماهیانه نشان داد که بیشترین پاسخ‌گویان معادل ۵۹٪ از حجم نمونه، هزینه ماهیانه ای کمتر از ۲ میلیون تومان داشته‌اند. کمترین افراد نیز پاسخ‌گویان با هزینه بالای ۸ میلیون بوده‌اند که ۱٪ را تشکیل داده‌اند.

توزیع پاسخ‌گویان بر حسب میزان مطالعه هفتگی کتاب‌های غیردرسی الکترونیکی و چاپی، حاکی از آن بود که در مورد کتاب‌های الکترونیکی، افراد بدون مطالعه با درصدی معادل ۵۲/۳٪ بیشترین فراوانی را به خود تخصیص داده‌اند. این در حالیست که در مورد کتاب‌های چاپی، افراد با مطالعه هفتگی کمتر از یک ساعت با درصدی معادل ۳۶/۱٪، بالاترین فراوانی را برخوردار بوده‌اند. توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تعداد کتاب‌های مورد مطالعه در یک سال گذشته نیز حاکی از آن بود که افرادی که حداکثر ۵ کتاب مطالعه کرده‌اند با تخصیص ۵۹/۴٪ از کل نمونه، بیشترین افراد بوده‌اند. همچنین افرادی که بالاتر از ۱۰ کتاب را مطالعه کرده‌اند، با تخصیص ۶/۵٪ از نمونه کمترین افراد بوده‌اند. توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تعداد صفحه کتاب مورد مطالعه در یک سال گذشته، بیانگر آن بود که افرادی که بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ صفحه کتاب خوانده‌اند، با ۳۳/۵٪ بیشترین افراد نمونه بوده‌اند. در حالی که افراد با مطالعه بالای ۲۰۰۰ صفحه با تخصیص ۳/۵٪ از نمونه، کمترین فراوانی را داشته‌اند.

به منظور بررسی ذائقه مطالعاتی شهروندان کرج، پاسخ‌های ایشان به سوال مهمترین موضوعات مورد مطالعه در یک سال گذشته، در پنج دسته موضوعات علمی، فرهنگی، سیاسی اجتماعی، تاریخی و آموزشی-سرگرمی، دسته‌بندی گردید. یافته‌ها نشان داد، بیشترین فراوانی مربوط به موضوعات فرهنگی با فراوانی ۲۹/۷٪ در بین شهروندان بوده است. کمترین فراوانی نیز مربوط به موضوعات تاریخی با مقداری معادل ۵/۲٪ بوده است.

مهمترین انگیزه‌های شهروندان از مطالعه نیز دسته بندی و بررسی گردید. توزیع پاسخ‌گویان بر حسب مهمترین انگیزه مطالعاتی آنها حاکی از آن بود که گذران اوقات فراغت با ۲۱/۳٪ بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده

است. پس از آن درک و فهم محیط اجتماعی با ۲۱٪ در جایگاه بعدی قرار دارد. کمترین فراوانی نیز با مقدار ۱/۹٪ مربوط به سایر انگیزه‌ها بوده است.

آماره‌های توصیفی مربوط به متغیرهای اصلی تحقیق نیز برآورد گردید. نتایج نشان داد که بالاترین مقدار میانگین مربوط به متغیر بی‌اعتمادی نسبت به جامعه و پایین‌ترین آن مربوط به بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی بوده است. بالاترین مقدار انحراف معیار مربوط به بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی و کمترین مقدار آن مربوط به ناامیدی نسبت به آینده بوده است. بالاترین مقدار ماگزیمم و پایین‌ترین مقدار مینیمم پاسخ نیز به ترتیب مربوط به متغیرهای بی‌اعتمادی به جامعه و میزان مطالعه بوده‌اند.

نتایج حاصل از آزمون ناپارامتریک فریدمن، برای تعیین میانگین رتبه متغیرهای اصلی در نزد پاسخ‌گویان نشان داد که بالاترین میانگین رتبه مربوط به بی‌اعتمادی نسبت به جامعه و پایین‌ترین آن متعلق به بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی بوده است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که مهمترین متغیر از دیدگاه پاسخ‌گویان به ترتیب بی‌اعتمادی نسبت به جامعه و بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی بوده‌اند. مقدار χ^2 دو این آزمون برابر ۳۷۰/۳۰ برآورد گردید و سطح معناداری معادل ۰/۰۰ بدست آمد. این سطح معناداری ($\text{Sig} < 0/05$)، حاکی از معنادار بودن آزمون می‌باشد. معنی دار بودن آزمون فریدمن بدین معناست که رتبه بندی متغیرها از نظر پاسخ‌گویان بامعناست و ایشان رتبه بندی متفاوتی از متغیرهای اصلی تحقیق داشته‌اند.

نتایج آزمون مقایسه میانگین‌ها (T-Test) برای متغیر میزان مطالعه بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان نشان داد که اختلاف معناداری بین میانگین میزان مطالعه در بین مردان و زنان وجود ندارد. همچنین سطح معناداری این آزمون ($\text{Sig} > 0/05$) حاکی از عدم وجود رابطه معناداری بین جنسیت و میزان مطالعه می‌باشد.

نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت تأهل پاسخ‌گویان نشان داد که بین میانگین میزان مطالعه در بین طبقات مختلف تأهل، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این

آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($\text{Sig} < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه‌ای معنادار بین میزان مطالعه و وضعیت تأهل می‌باشد.

نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت تحصیلی پاسخ‌گویان نیز حاکی از آن بود که بین میانگین میزان مطالعه در بین طبقات مختلف تحصیلی، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($\text{Sig} < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه‌ای معنادار بین میزان مطالعه و سطح تحصیلات می‌باشد.

نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب وضعیت فعالیت پاسخ‌گویان نیز نشان داد که بین میانگین میزان مطالعه در بین وضعیت‌های مختلف فعالیت، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($\text{Sig} < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه‌ای معنادار بین میزان مطالعه و وضعیت فعالیت می‌باشد.

همچنین نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای میزان مطالعه بر حسب هزینه ماهیانه پاسخ‌گویان نیز بیانگر آن بود که بین میانگین میزان مطالعه در طبقات مختلف هزینه، تفاوت معناداری وجود دارد. سطح معناداری این آزمون که از حد مجاز معناداری کمتر است ($\text{Sig} < 0/05$)، حاکی از وجود رابطه‌ای معنادار بین میزان مطالعه و میزان هزینه ماهیانه می‌باشد.

فرضیه اول تحقیق مدعی بود که بین میزان مطالعه شهروندان و بعد ارزشی - نگرشی آسیب‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. برای آزمودن این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که سطح معناداری آزمون برابر $0/03$ بوده و رابطه دو متغیر در سطح مطلوب کمتر از $0/05$ معنادار است ($P < 0/05$). ضریب همبستگی این رابطه برابر $0/19$ بدست آمده که حاکی از وجود رابطه‌ای مستقیم و معنادار بین دو متغیر است. به عبارتی هر چه میزان مطالعه شهروندان بالاتر باشد، بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی در نزد ایشان قوی‌تر است.

فرضیه دوم تحقیق بیانگر آن بود که بین میزان مطالعه شهروندان و بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. برای آزمودن این فرضیه نیز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج نشان داد که سطح معناداری آزمون برابر ۰/۴۴ بوده و لذا بین دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد ($\text{Sig} > 0/05$).

فرضیه سوم تحقیق مدعی بود که بین میزان مطالعه شهروندان و ناامیدی آنها نسبت به آینده رابطه معناداری وجود دارد. مانند فرضیه‌های پیشین، برای آزمودن این فرضیه نیز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج نشان داد که سطح معناداری آزمون برابر ۰/۱۰ بوده و لذا بین دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد ($\text{Sig} > 0/05$).

فرضیه چهارم تحقیق بیانگر آن بود که بین میزان مطالعه شهروندان و بی‌اعتمادی آنها نسبت به جامعه رابطه معناداری وجود دارد. بار دیگر برای آزمودن این فرضیه نیز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج نشان داد که سطح معناداری آزمون برابر ۰/۴۳ بوده و لذا بین دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد ($\text{Sig} > 0/05$).

۵-۳- تطبیق یافته‌ها با تحقیقات پیشین

نتایج بدست آمده در تحقیق حاضر با نتایج برخی از تحقیقات پیشین همخوانی یا مغایرت دارد. در اینجا سعی می‌شود که مقایسه‌ای میان نتایج این تحقیق و تحقیقات گذشته انجام گردد. میانگین نسبتاً "پایین مطالعه کتاب در بین شهروندان کرج که یکی از یافته‌های اصلی تحقیق حاضر بوده است با نتایج تحقیقاتی همچون اصغرنژاد (۱۳۸۰)، سالاری (۱۳۹۱)، هوشمند (۱۳۸۹)، فناویزچی و داورپناه (۱۳۸۶) و.. که سرانته مطالعه آزاد ایرانیان را کم ارزیابی کرده‌اند، همخوانی قابل توجهی دارد. نام کوان (۱۹۹۴) نیز در پژوهش خود در مورد شهروندان نیجریه به نتیجه‌ای مشابه رسیده بود.

در مورد بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی، پایین بودن میانگین این دسته از رفتارها در بین شهروندان کرجی با تحقیق سلیمانی نیا (۱۳۸۶)، مغایرت دارد. همچنین یکی از نتایج این تحقیق مبنی بر عدم وجود رابطه میان میزان مطالعه شهروندان و بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی، نتیجه تحقیق حاضر با نتیجه تحقیق (افروغ، ۱۳۷۷)، مغایرت دارد.

نتیجه تحقیق حاضر مبنی بر عدم وجود رابطه بین جنسیت با میزان مطالعه با پژوهش محمدی و همکاران (۱۳۹۶) همخوانی داشته و با پژوهش فناویزچی و داورپناه (۱۳۹۳) مغایرت دارد. در مورد وجود رابطه میان متغیرهای سن، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات با میزان مطالعه شهروندان نیز، نتیجه تحقیق حاضر با تحقیق محمدی و همکاران (۱۳۹۶) ناهمخوان است. نتیجه تحقیق حاضر در مورد وجود رابطه معنادار و مستقیم میان میزان مطالعه و بعد ارزشی آسیب‌های اجتماعی، با نتیجه تحقیق نادری (۱۳۹۶) همخوانی قابل توجهی دارد. نادری نیز در تحقیق خود به نتیجه مشابهی دست یافته بود.

۵-۴- تبیین نظری یافته های تحقیق

یافته‌های اصلی تحقیق حاضر را می‌توان بر اساس دسته‌ای از نظریات و استدلال‌های منطقی توجیه و تبیین نمود. یافته تحقیق حاضر مبنی بر وجود رابطه بین میزان مطالعه و بعد ارزشی - نگرشی آسیب‌های اجتماعی، با نظریه فرهنگی پارسونز قابل تبیین است. از نظر پارسونز، نظام فرهنگی بالاترین جایگاه را در ساختار اجتماعی یک جامعه دارد و مانند مغز برای بدن، وظیفه کنترل و نگهداشت الگو را بر عهده دارد. از نظر وی نظام فرهنگی محل شارش اطلاعات به سمت نظام‌های زیردست خود همچون نظام هنجاری - ارزشی، نظام شخصیتی و... است. در حالی که انرژی خود را از نظام‌های زیر دست کسب می‌کند. طبیعی است که افراد با میزان مطالعه بالاتر می‌توانند در چارچوب تحلیلی پارسونز جایگاه بالاتری را در نظام فرهنگی به خود تخصیص دهند؛ چرا که سرانۀ مطالعه کتاب سهم بالایی در سرمایه فرهنگی افراد دارد. بنابراین با توجه به الگوی پارسونزی این افراد، در نظام هنجاری - ارزشی نیز جایگاه بالاتری را کسب خواهند کرد. به عبارتی سرمایه فرهنگی بدست آمده حاصل از مطالعه، در بر ساخت نگرش افراد به آسیب های اجتماعی تأثیر زیادی خواهد داشت.

اما معنادار نبودن رابطه میزان مطالعه و متغیرهایی همچون بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی، ناامیدی نسبت به آینده و بی‌اعتمادی به جامعه نیز از منظرهایی قابل تبیین هستند. شاید یکی از دلایل اصلی را می‌توان مرجعیت‌زدایی از مطالعه کتاب در فرآیند کسب آگاهی و دانش اجتماعی، قلمداد کرد. در واقع امروزه توسعه شبکه‌های اجتماعی و عضویت افراد در انواع و اقسام کانال‌های خبری، شبکه‌های اطلاع رسانی، شبکه‌های جمعی و... افراد را در مسیر سیلی از داده‌ها و اطلاعات قرار داده که تا حد زیادی آنان را از خواندن و مطالعه کتاب دور کرده است. در واقع کارکرد آگاهی بخشی که زمانی مختص به کتاب‌خوانی بوده اکنون از انحصار آن خارج شده و بسیاری از رسانه های جمعی و خبری، فرد را در مسیر بمباران اطلاعاتی قرار می‌دهند.

در چنین شرایطی بین کسانی که کتاب مطالعه می‌کنند و افرادی که اطلاعات خود را از کانال‌های خبری و پیغام رسان و مواردی از این دست کسب می‌کنند، از حیث آگاهی اجتماعی فاصله کمتر و کمتر شده است. بنابراین هر

دو دسته افراد، آگاهی نسبی خاصی از وضعیت اجتماعی حاضر دارند و شاید به یک اندازه نسبت به آینده آن بدبین و نسبت به جامعه خود بی‌اعتماد هستند. در مورد بعد رفتاری آسیب‌های اجتماعی نیز عدم تفاوت معنادار بین افراد کتاب‌خوان و دیگران، بنظر می‌رسد بیشتر معلول فرهنگ عدم شفافیت در جامعه ایرانی باشد. در واقع به سبب ریشه دار بودن مکانیسم‌های تنبیهی در تاریخ جامعه ایرانی، افراد بطور ناخودآگاه از شفاف اندیشی در این زمینه‌ها پرهیز کرده و از افشای خود حقیقی‌شان اجتناب می‌کنند.

۵-۵- پیشنهادهای تحقیق

- از آنجایی که بین میزان تحصیلات شهروندان و گرایش آنها به مطالعه کتاب رابطه معناداری وجود داشته است، پیشنهاد می‌گردد که دولت و نهادهای دولتی در این زمینه برنامه‌ریزی‌های لازم را انجام دهند. در واقع دولت می‌تواند با ریل‌گذاری در مسیر توسعه آموزش برای شهروندان با تحصیلات پایین‌تر، در قالب سیاست‌های توسعه آموزش عالی، برگزاری کارگاه‌های آموزشی و تبلیغی و.. به رشد سرمایه فرهنگی شهروندان کمک کرده و در نهایت به نهادینه کردن و تقویت فرهنگ کتاب‌خوانی یاری رساند.

- از آنجایی که بین وضعیت فعالیت شهروندان و گرایش آنها به مطالعه کتاب رابطه معناداری وجود داشته است، پیشنهاد می‌گردد نهادها و سازمان‌های دولتی، خصوصی و بخش سوم (سازمان‌های مردم‌نهاد)، در زمینه ایجاد شهروندی فعال و پویا همکاری و برنامه‌ریزی لازم را به عمل آورند. دولت و سازمان‌های خصوصی از طریق ایجاد زمینه‌های اشتغال و بخش سوم از طریق درگیر ساختن شهروندان در فعالیت‌های مدنی و شهروندی، می‌توانند زمینه‌های بسیار مناسبی همچون فراغت مالی و سرمایه فرهنگی را در راستای تقویت فرهنگ مطالعه، فراهم نمایند.

- با توجه به وجود رابطه معنادار بین وضعیت تأهل و میزان مطالعه (گرایش بیشتر مجردها به کتابخوانی)، توصیه می‌گردد که شرایط و بسترهای مناسب برای جوانانی که هنوز وارد مسئولیت‌های خانوادگی نشده‌اند فراهم گردد تا ایشان در شیوه گذران فراغت خود، بتوانند وزن بالایی را به کتاب‌خوانی تخصیص دهند. در این زمینه می‌توان به

برگزاری کارگاه‌های کتاب‌خوانی برای جوانان، تسهیل دسترسی به کتاب از طریق ایجاد باشگاه‌های مبادله کتاب و بسط و گسترش تعداد کتابخانه‌های عمومی اشاره کرد.

- با توجه به وجود رابطه معنادار بین هزینه ماهیانه شهروندان و میزان مطالعه که به نوعی تأیید کننده رابطه مستقیم بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی افراد و میزان گرایش آنان به کتاب‌خوانی نیز هست، توصیه می‌گردد مکانیسم‌هایی جهت نیل به توسعه اقتصادی طراحی و اجرا گردد. در این زمینه دولت باید حداکثر توان خود را برای رفع نیازهای معیشتی شهروندان و رشد وضعیت اقتصادی ایشان انجام دهد تا شهروندان فراغت و توان لازم برای گرایش به مطالعه را حاصل نمایند.

- وجود رابطه مثبت بین میزان کتاب‌خوانی و بعد ارزشی نگرشی آسیب‌های اجتماعی نیز بیانگر اهمیت بالای کتاب‌خوانی در آگاهی اجتماعی شهروندان نسبت به آسیب‌های اجتماعی و اصلاح نگرش آنها نسبت به این آسیب-هاست. بنابراین پیشنهاد می‌گردد برای نیل به شهروندی آگاهانه‌تر در شهر کرج، سازمان‌های دولتی و نهادهای مرتبط حداکثر تلاش خود را جهت ترویج و تقویت فرهنگ کتاب‌خوانی به انجام رسانند. مکانیسم‌های تبلیغی و تشویقی در این زمینه می‌تواند شدیداً "راهگشا باشد و نیز همچنین بسط امکانات کتاب‌خوانی مانند کنترل تعرفه-های کتاب و افزایش دسترسی به آن.

منابع

- Gill, Philip et. al. (۲۰۰۱). The Public Library Service: IFLA/UNESCO Guidelines for Development. München: Saur
- Numkwn, S. N. (۱۹۹۴) "Reading habits and library development". Library Focus, Vol. ۱۲, No. ۱-۲: ۱۴۱-۱۸۱
- Ogunrombi, S. A.; Adio, Gboyega (۱۹۹۵). "Factors affecting the reading habits of secondary school students". Library Reviews, Vol. ۴۴, No. ۴: ۵۰-۵۷.
- اخترشهر، علی (۱۳۸۶). اسلام و توسعه، تهران پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۴). جامعه شناسی توسعه، تهران؛ انتشارات کیهان.
- اصغرنژاد، حسین (۱۳۸۰). بررسی وضعیت کتاب و کتابخوانی در ایران. پیام کتابخانه، سال یازدهم، شماره اول.
- افروغ، عماد (۱۳۸۵). چالش‌های فرهنگی ایران، روزنامه اطلاعات شماره ۲۳۷۳۲، پنجشنبه ۳۰ شهریور ۸۵
- اکبری بورنگ، محمد و نصرالهی، سید نورالله (۱۳۹۵). بررسی فرهنگ مطالعه در دانش آموزان شهر بیرجند. فصلنامه علمی ترویجی مطالعات فرهنگی- اجتماعی خراسان، سال ۱۱، شماره ۱، پاییز ۹۵.
- باب‌الحوائجی، فهیمه؛ یزدانی راد، مهرزاد (۱۳۸۹). تحلیل مقالات مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی درباره ترویج کتابخوانی و کتابخانه های کودکان از سال ۱۳۷۸ تا سال ۱۳۸۷. نشریه تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه های عمومی (پیام کتابخانه سابق)، ۱۶۱، ۴(۶۳)، ۱۰۵-۸۶
- بابایی فرد، اسداله (۱۳۸۹). توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران. فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دهم شماره ۲۷.
- پناهی، محمد حسین (۱۳۹۳). توسعه فرهنگی ضرورت توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی. فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۲۲، بهار ۱۳۹۴.

- پهلوان، چنگیز (۱۳۷۸). فرهنگ شناسی: گفتارهایی در زمینه فرهنگ و تمدن، تهران؛ انتشارات پیام امروز.
- پهلوان، چنگیز (۱۳۸۱). توسعه فرهنگی، ترجمه احمد صبوری و شهرآشوب امیرشاهی، تهران؛ خانه‌ی کتاب
- پیسی، آرنولد (۱۳۷۴). تکنولوژی و فرهنگ، ترجمه: بهرام شالگونی، تهران؛ نشر مرکز، چاپ دوم
- خنیفر، حسین؛ طاهری، فاطمه؛ سیار، ابوالقاسم (۱۳۹۳). راهکارهای اجرایی ارتقاء فرهنگ مطالعه در بین دانش آموزان. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، دوره بیست و هفتم، شماره ۲، تابستان ۹۳.
- دوپویه، گزایه (۱۳۷۴). فرهنگ و توسعه، ترجمه: فراهانی و زرین قلم، تهران؛ مرکز انتشارات کمسیون ملی یونسکو در ایران.
- رحمانی، (۱۳۸۴).
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۷). آناتومی یا آشفستگی اجتماعی، انتشارات سروش، تهران.
- زارعی، عیسی (۱۳۹۲). رسانه ملی و فرهنگ کتاب‌خوانی. چاپ اول، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
- سالاری، محمود (۱۳۹۱). واکاوی و تبیین عوامل عمده موثر بر فرهنگ مطالعه در ایران و ارائه مدلی مناسب برای توسعه آن. پایان نامه دکتری علوم کتابداری و اطلاع رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ستوده، هدایت الله (۱۳۸۴). مقدمه‌ای بر آسیب شناسی اجتماعی. تهران؛ انتشارات آوای نور.
- سعادت، عوضعلی؛ خانمحمدی، کریم (۱۳۸۹). نقش اسلام در توسعه فرهنگی، پژوهشکده‌ی مطالعات دینی فرهنگ.

- صرامی، حمید، هندیانی، عبدالله (۱۳۹۴). نگرشی جامعه شناختی به آسیب‌های اجتماعی ایران. فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، دوره ۲، شماره ۶، تابستان ۱۳۹۴.
- عظیمی، حسین (۱۳۷۱). دین، فرهنگ و توسعه. ویژه‌نامه کتاب توسعه تهران، نشر توسعه.
- غفاری، سعید؛ هنرجو، مریم (۱۳۹۷). راهکارهای ارتقاء فرهنگ مطالعه در میان زنان عضو کتابخانه‌های عمومی شهر ملایر. فصلنامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ. سال نهم، شماره ۲۶، تابستان ۱۳۹۷.
- غیاثوند، احمد (۱۳۹۰). سبک مصرف کتاب و وضعیت کتابخانه‌های عمومی در شهر تهران، تهران: جامعه و فرهنگ.
- فتحی، سروش؛ فدوی، جمیله (۱۳۹۱). تحلیلی بر آسیب‌های اجتماعی جوانان طی سالهای ۸۷-۱۳۷۸ و عوامل موثر بر آن. فصلنامه مطالعات جامعه شناختی جوانان. سال سوم، شماره هشتم، زمستان ۹۱. صفحات ۱۴۴-۱۲۱
- فولادچنگ و لطیفیان (۱۳۸۷) فولادچنگ، محبوبه؛ لطیفیان، مرتضی (۱۳۸۷). نقش ادراک از بافت خانوادگی در خودگردانی، عاداتهای مطالعه، اطمینان به خود و ادراک از درس در دانش آموزان پایه اول دبیرستان. مجله روانشناسی و علوم تربیتی، دوره سی و هشتم، شماره ۲، تابستان ۸۷.
- قنایزچی، محمد علی؛ داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۶). بررسی عوامل تسهیل کننده و بازدارنده مطالعه و رابطه انگیزش به مطالعه و کتاب‌خوانی با الگوی انگیزشی مزلو. کتابداری و اطلاع رسانی، دوره دهم، شماره ۴، زمستان ۸۹.
- کاربخش راوری، ماشالله (۱۳۷۸). چگونه کودکان و نوجوانان را به مطالعه علاقه مند کنیم؟ تهران: مدرسه
- محبوب، سیامک (۱۳۹۱). کتابخانه‌های عمومی و سرانه مطالعه. تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۸ (۱).

- محمدی، مسعود؛ قاضی میرسعید، جواد؛ کلبادی نژاد، کمیل و پهلوان زاده، باقر (۱۳۹۶) بررسی وضعیت مطالعه در میان مراجعان به کتابخانه‌های عمومی شهرستان سرپل ذهاب و تحلیل دلایل انگیزشی و بازدارنده به مطالعه. فصلنامه دانش شناسی دوره ۱۰، شماره ۳۶، بهار ۱۳۹۶. ۶۳-۷۳
- محمدی، سید تقی و لطفی، رضا (۱۳۹۵). شناسایی و اولویت بندی چالش‌ها و راهکارهای توسعه مطالعه و کتاب‌خوانی. کنفرانس منطقه‌ای فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی آسیب شناس و راه کارها.
- مرادمند، علی (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی عوامل مشوق و بازدارنده مطالعه غیر درسی از دیدگاه دانشجویان دختر و پسر دوره کارشناسی در دانشگاه تربیت معلم آذربایجان. تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶ (۲)، ۹۵-۱۱۴.
- معرف زاده، عبدالحمید؛ ایرجی، شهرزاد (۱۳۸۹). بررسی عوامل ترغیب کننده و بازدارنده مطالعه در میان مراجعان کتابخانه های عمومی شهرستان ماهشهر. تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه های عمومی، دوره شانزدهم شماره ۱ بهار ۸۹.
- ملکی حسن، هاشمیان فخرالسادات، آقامحمدی جواد (۱۳۹۴). راهبردهای توسعه فرهنگی از دیدگاه امام علی (ع): ابعاد و مولفه‌ها. فصلنامه مطالعا توسعه اجتماعی-فرهنگی، دوره چهارم، شماره ۲، پاییز ۱۳۹۴
- نادری، احمدی (۱۳۹۶)، بررسی رابطه کتاب‌خوانی و آسیب‌های اجتماعی-فرهنگی (نمونه موردی شهر تهران). مرکز مطالعات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- نظریپور، محمدتقی (۱۳۷۸). ارزشها، توسعه، تهران؛ پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه‌ی اسلامی
- نیازی، محسن؛ شفایی مقدم، الهام (۱۳۹۴). تبیین وضعیت و عوامل موثر بر مصرف کتاب به عنوان مؤلفه سبک زندگی. فصلنامه جامعه شناسی سبک زندگی، سال اول، شماره اول، بهار ۹۴. صفحات ۲۱۳-۲۶۴.
- وثوقی، منصور؛ آرام، هاشم؛ سلمانی، گودرز (۱۳۹۱). بررسی موانع ساختاری در شکل گیری و ارتقاء توسعه فرهنگی در ایران؛ چالش‌ها و راهکارها. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم شماره سوم، تابستان ۱۳۹۱.

- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۹). اهداف توسعه، در درک توسعه سیاسی، تالیف مابرون واینز و ساموئل هانتینگتون، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران؛ پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- هوشمند، مهرداد (۱۳۸۹). راهکارها و موانع توسعه و ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی در بین دانش آموزان متوسطه شهرستان نهاوند. مجله فرهنگیان، دوره‌ی سی و هفت، شماره ۱ بهار ۸۹.
- یوسفی، علی؛ اکبری، حسین (۱۳۹۰). تاملی جامعه‌شناختی در تشخیص و تعیین اولویتهای مسائل اجتماعی ایران، مسائل اجتماعی ایران، ۱: ۱۹۵-۲۲۳

پیوست‌ها

پرسشنامه

با سلام و احترام، پرسشنامه حاضر به منظور بررسی میزان مطالعه و سایر رفتارهای اجتماعی شهروندان در شهر کرج طراحی گردیده است. نظرات و دیدگاه‌های شما برای ما قابل احترام و ارزشمند است و ما را در انجام هر چه بهتر پروژه تحقیقاتی مساعدت خواهد نمود. این اطمینان به شما داده می‌شود که اطلاعات و نظرات شما نزد ما خواهد ماند و هیچ اسمی از شما ثبت نخواهد شد.

با تشکر

الف) مطالعه کتاب (غیر درسی)

۱- آیا در یک سال گذشته کتاب غیر درسی الکترونیکی مطالعه کرده‌اید؟

(۱) بلی [سوال ۲ پرسیده شود] (۲) خیر [مستقیماً به سوال ۳ بروید] (۹۹) نمی‌دانم یا بدون جواب [مستقیماً به سوال ۳ بروید]

۲- در سال گذشته، به طور متوسط در هر هفته چه مدت کتاب غیر درسی الکترونیکی مطالعه کرده‌اید؟

(۱) پاسخ به حروف نوشته شودساعت و دقیقه (۹۹) نمی‌دانم یا بدون جواب

۳- آیا در یک سال گذشته کتاب غیر درسی چاپی مطالعه کرده‌اید؟

(۱) بلی [سوال ۴ پرسیده شود] (۲) خیر [سوال ۴ پرسیده نشود] (۹۹) نمی‌دانم یا بدون جواب

۴- در سال گذشته، به طور متوسط در هر هفته چه مدت کتاب غیردرسی مطالعه کرده‌اید؟

(۱) پاسخ به حروف نوشته شودساعت و دقیقه (۹۹) نمی‌دانم یا بدون جواب

[در صورتی که جواب یکی از سوالات ۱ و ۳ بلی بود مابقی سوالات ۵ تا ۷ پرسیده شود، در غیر اینصورت مستقیماً به بخش "ب" بروید]

۵- در سال گذشته، به طور تقریبی چند عنوان کتاب غیر درسی (چاپی یا الکترونیکی) مطالعه کرده‌اید؟

..... عنوان (۹۹) نمی‌دانم یا بدون جواب

۶- کتاب‌هایی که سال گذشته مطالعه کرده‌اید با چه موضوعاتی بوده است و چند صفحه بودند.

کتاب ۱ با موضوع تقریباً صفحه کتاب ۲ با موضوع تقریباً صفحه

کتاب ۳ با موضوع تقریباً صفحه کتاب ۴ با موضوع تقریباً صفحه

کتاب ۵ با موضوع تقریباً صفحه کتاب ۶ با موضوع تقریباً صفحه

۷- مهمترین انگیزه شما از مطالعه کتاب چیست؟ (پاسخگو می‌تواند بیش از یک گزینه را انتخاب نماید)

- (۱) گذران اوقات فراغت (۲) شغل و حرفه‌ای که دارم اقتضاء می‌کند تا مطالعه کنم (۳) درک و فهم محیط پیرامون و تحولات جامعه (۴) به خاطر اینکه مطالعه، همواره مورد تأکید اسلام و متون مذهبی است (۵) به منظور افزایش مهارت‌های زندگی (۶) به منظور افزایش آگاهی و دانش عمومی (۷) انگیزه خاصی را دنبال نمی‌کنم (۸) سایر (لطفا بنویسید).....

(ب) آسیب‌های اجتماعی (بعد ارزشی)

۸- در جدول زیر گزاره‌هایی در مورد مردم و جامعه اشاره شده است. لطفا میزان موافقت یا مخالفت خود را با آن‌ها بیان کنید.

ردیف	گزینه‌ها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۱	بازگو کردن مشکلات و گفتگو با مسئولین و دولتمردان تأثیری در رفع آن‌ها ندارد	۵	۴	۳	۲	۱
۲	اداره امور کشور بدون توجه به خواست و نظرات مردم صورت می‌گیرد	۵	۴	۳	۲	۱
۳	احساس می‌کنم سیاست و اداره کشور پیچیده است و نمی‌توانم از آن سر در بیاورم	۵	۴	۳	۲	۱
۴	روز به روز، تعداد آدم‌های درستکار و راستگو جامعه ما کمتر می‌شود	۵	۴	۳	۲	۱
۵	ظاهر و باطن مردم جامعه ما یکی نیست	۵	۴	۳	۲	۱
۶	به طور کلی هنگام بروز مشکلات نمی‌توان روی آشنایان و دوستان حساب کرد	۵	۴	۳	۲	۱

۹- عده‌ای می‌گویند از هر قانونی باید اطاعت کرد، عده‌ای هم معتقدند از قانونی که نامناسب باشد نباید اطاعت کرد. شما با کدام مورد موافقت می‌کنید؟

- ۱) از هر قانونی باید اطاعت کرد ۲) از قانون نامناسب نباید اطاعت کرد ۹۹) نمی‌دانم یا بدون جواب

۱۰- فرض کنید یکی از اقوام شما رئیس اداره‌ای است و می‌تواند مشکل شما را در آن اداره از طریق غیرقانونی و بدون اینکه کسی بفهمد حل کند. آیا احتمال دارد از او بخواهید کار شما را غیرقانونی انجام دهد؟

- ۱) بلی ۲) خیر

۱۱- عده‌ای معتقدند که وضعیت جامعه در آینده بهتر می‌شود و عده‌ای دیگر معتقدند که وضع جامعه بدتر خواهد شد. عده‌ای هم هستند که می‌گویند وضعیت در آینده فرقی نخواهد کرد. ارزیابی و نظر شما از آینده در ابعاد مختلف رفاهی، پایبندی به ارزش‌های دینی و اخلاقی، جرم و آسیب‌های اجتماعی و ... به چه صورت است؟

ردیف	موارد	ارزیابی		
		بهبتر می‌شود	فرقی نمی‌کند	بدتر می‌شود
۱	وضعیت رفاه و معیشت مردم	۱	۲	۳
۲	پایبندی به ارزش‌های اخلاقی و دینی	۱	۲	۳
۳	وضعیت جرم و آسیب‌های اجتماعی	۱	۲	۳
۴	دسترسی به امکانات و کالاهای فرهنگی (کتاب، سینما، تئاتر و ...)	۱	۲	۳

۱۲- به نظر شما هر کدام از مسائل و مشکلات اجتماعی که نام می‌برم تا چه حدی در جامعه ما رواج دارد؟

ردیف	گزینه‌ها	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد
۱	دزدی و سرقت	۱	۲	۳	۴	۵
۲	اعتیاد به مواد مخدر	۱	۲	۳	۴	۵
۳	تبعیض و پارتی بازی	۱	۲	۳	۴	۵
۴	گرانی و تورم	۱	۲	۳	۴	۵
۵	بی‌بند و باری اخلاقی و جنسی	۱	۲	۳	۴	۵
۶	فقر و بیکاری	۱	۲	۳	۴	۵
۷	بی‌توجهی به ارزش‌های اخلاقی و دینی	۱	۲	۳	۴	۵

ج) آسیب‌های اجتماعی (بعد رفتاری)

۱۳- برخی از رفتارها را در خدمت شما می‌خوانم، لطفاً بفرمایید تا چه اندازه موارد و رفتارهای مذکور، در مورد شما صحیح است؟

ردیف	موارد	اصلاً	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	در طول یکسال گذشته در مهمانی نامتعارف یا پارتی‌های مختلط شرکت کرده‌ام	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۲	در طی یکسال گذشته برخی کارها مثل آسیب رساندن به اموال عمومی، رد شدن از چراغ قرمز و ... را انجام داده‌ام	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۳	در طول یکسال گذشته اعمال خلاف قانونی انجام داده‌ام که مستوجب مجازات قانونی باشد	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۴	در طول یکسال گذشته با اعضای خانواده، اطرافیان و هم محله‌ای‌هایم درگیری فیزیکی یا درگیری لفظی داشته‌ام	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۵	برخی مواقع برای حفظ امنیت خود از وسایل سخت مانند چاقو استفاده می‌کنم	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۶	در طول یکسال گذشته از مشروبات الکلی استفاده کرده‌ام	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۷	در سال گذشته سابقه استفاده از مواد مخدر و روان‌گردان‌ها دارم	۱	۲	۳	۴	۵	۶

د) مشخصات پاسخگویان

- ۱۴- جنسیت: ۱- مرد ۲- زن
- ۱۵- تاریخ تولد:
- ۱۶- وضعیت تأهل: ۱- متاهل ۲- مجرد ۳- بدون همسر (به علت طلاق یا فوت)
- ۱۷- وضعیت فعالیت و اشتغال: ۱- دانشجو ۲- سرباز ۳- دانش آموز ۴- خانه دار
- ۵- بیکار ۶- شغل آزاد ۷- کارمند بخش خصوصی ۸- کارمند بخش دولتی
- ۹- نظامی ۱۰- بازنشسته ۱۱- سایر (لطفاً ذکر کنید)
- ۱۸- میزان تحصیلات: ۱- بی‌سواد ۲- ابتدایی ۳- راهنمایی ۴- متوسطه
- ۵- دیپلم ۶- کاردانی ۷- کارشناسی ۸- کارشناسی ارشد
- ۹- دکتری ۱۰- حوزوی
- ۱۹- در مجموع هزینه ماهانه شما، چند تومان است؟
- ۲۰- منطقه و محل سکونت: